

Κεφάλαιο 4

Η κοινωνική διάσταση της μετάφρασης

Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η «κοινωνιολογική στροφή» στη μεταφρασεολογία, δηλαδή η μελέτη των κοινωνικών διαστάσεων της μετάφρασης. Αφού παρουσιαστεί εν συντομία η διεπιστημονικότητα της προσέγγισης και η σχέση της με την προγενέστερη πολιτισμική θεωρία, παρουσιάζονται οι βασικές κοινωνιολογικές θεωρίες και οι βασικές έννοιες που χρησιμοποιούνται στις μεταφρασεολογικές αναλύσεις. Στη συνέχεια, εντοπίζονται οι βασικοί τομείς της κοινωνικά προσανατολισμένης έρευνας στη μεταφρασεολογία που είναι: α. το μεταφραστικό προϊόν, το μετάφρασμα δηλαδή, και η κοινωνική του διαδρομή (παραγωγή, διακίνηση, θέση, θεσμοποίηση κ.λπ.)· β. ο μεταφραστής, οι κοινωνικοί επικαθορισμοί του και οι ομάδες-δίκτυα στα οποία συμμετέχει· γ. η μεταφραστική διαδικασία ως κοινωνική πρακτική. Τέλος, σημειώνονται ορισμένα διακυβεύματα της συγκεκριμένης προσέγγισης σε σχέση με μελλοντικές προοπτικές.

Προαπαιτούμενη γνώση

Για να κατανοήσει το κεφάλαιο αυτό, ο φοιτητής πρέπει να έχει μελετήσει και κατανοήσει τα τρία προηγούμενα κεφάλαια του εγχειριδίου ή να έχει βασικές γνώσεις όσον αφορά τη θεωρία και την πρακτική της μετάφρασης.

4.1. Η διεπιστημονική συμπόρευση της μεταφρασεολογίας και της κοινωνιολογίας

Όπως σωστά επισημαίνει ο Yves Gambier στο άρθρο του «Pour une sociotraduction» [«Για μια κοινωνιο-μετάφραση»] (2006), ο προβληματισμός για τη σχέση μετάφρασης και κοινωνιολογίας ανάγεται στις απαρχές της μεταφρασεολογίας ως πεδίου: ο James Holmes, στο ιδρυτικό, κατά μία έννοια, κείμενό του [“The Name and Nature of Translation Studies”](#), το 1972 (2004, σελ. 177), αναφέρεται ρητά στην *κοινωνιολογία της μετάφρασης* ή *κοινωνιομετάφραση*, συσχετίζοντάς την με ανάπτυξη της ιστοριογραφίας της μετάφρασης:

Μεγαλύτερη έμφαση σ’ αυτές [τις ιστορικές μελέτες] θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός πεδίου κοινωνιολογίας της μετάφρασης (ή – ο όρος είναι λιγότερο επιτυχής αλλά πιο ακριβής, εφόσον πρόκειται για μια γνωστική περιοχή που δικαιωματικά ανήκει τόσο στις μεταφραστικές σπουδές όσο και στην κοινωνιολογία– των κοινωνιομεταφραστικών σπουδών).

Μπορεί να απορούμε κι εμείς μαζί με τον Gambier, ο οποίος στο άρθρο του δανείζεται τον όρο τόσο για τη μετάφραση όσο και για τη μεταφρασεολογία, για ποιον λόγο ο Holmes δεν ενέταξε τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον –διεπιστημονικό– «χάρτη» του. Αυτό δεν αναιρεί όμως το γεγονός ότι ο προβληματισμός για την κοινωνική διάσταση της μετάφρασης εγγράφεται στον μεταφρασεολογικό στοχασμό πολύ νωρίς και, όπως αποδεικνύεται στη συνέχεια, πολύ νωρίς επίσης αρχίζει με τον έναν ή τον άλλον τρόπο να απασχολεί τους ερευνητές –ασχέτως αν η «κοινωνιολογική στροφή» καθαυτή είναι εντέλει σχετικά πρόσφατη. Αυτή τη συμπόρευση της μεταφρασεολογικής με την κοινωνιολογική σκέψη και την εφαρμογή της στη μετάφραση θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε στη συνέχεια. Στόχος μας είναι, πέραν του εντοπισμού των συγκλίσεων, των αποκλίσεων και των συγκεκριμένων εφαρμογών, να διατυπώσουμε ερωτήματα για την περαιτέρω ανάπτυξη της εν λόγω περιοχής της μεταφρασεολογίας, θεωρώντας, μαζί με τον Hermans, τη μετάφραση μια «κοινωνικά ρυθμιζόμενη δραστηριότητα» (1997, σελ.10).

4.1.1. Διεπιστημονικότητα της μεταφρασεολογίας και κοινωνιολογία της μετάφρασης

Την τελευταία δεκαπενταετία, μια σειρά από άρθρα αναφέρονται στη (δεδομένη) διεπιστημονικότητα της μεταφρασεολογίας (όπως την είδαμε να συγκροτείται στα προηγούμενα κεφάλαια), με άξονα τη συνάρτησή της προς την κοινωνιολογία (Kaindl 2004, Gambier 2006 και 2007, Chesterman 2006 και 2007, Wolf 2007). Πολλοί ερευνητές συνδέουν μάλιστα την κοινωνιολογική με την πολιτισμική στροφή και κάνουν λόγο για μια τριακονταετία συστηματικών ερευνών στο πεδίο (Angelelli 2014, σελ. 1, Pym 2006), προσμετρώντας προφανώς πολιτισμικές και κοινωνιογλωσσικές συνεισφορές, όπως του Maurice Pergnier με το έργο του για τα κοινωνιογλωσσικά θεμέλια της μετάφρασης (1980) ή της *Περιγραφικής Μεταφρασεολογίας* (Descriptive

Translation Studies) στις διάφορες περιόδους της, όπως ωραία αποτυπώνει την πολλαπλότητά της ο Theo Hermans (1999). Αντίστοιχα, ενισχύεται διαρκώς ο προβληματισμός σχετικά με τον διεπιστημονικό χαρακτήρα της μεταφρασεολογίας, ο οποίος ερμηνεύεται κατά τη Michaela Wolf από το γεγονός ότι «το αντικείμενό της τοποθετείται στις ζώνες επαφής “ανάμεσα στους πολιτισμούς” και ως εκ τούτου εκτίθεται σε διαφορετικούς σχηματισμούς συγκεκριμένων και διαφορετικές δομές επικοινωνίας», αλλά και από την ίδια τη συγκρότηση του γνωστικού πεδίου (2007, σελ. 3). Η διεπιστημονικότητα αυτή αποτυπώνεται δε ποικιλοτρόπως και διαχρονικά στον μεταφρασεολογικό στοχασμό, αναλόγως με τις στοχεύσεις και τα ερευνητικά ενδιαφέροντα του εκάστοτε ερευνητή (βλ. ειδικά Duarte, Assis Rosa & Seruya 2006).

Προκειμένου να περιγράψει τον νέο αυτόν διεπιστημονικό διάλογο της κοινωνιολογίας με τη μεταφρασεολογία, ο Gambier διακρίνει τρεις τύπους διεπιστημονικότητας. Ο πρώτος είναι η διεπιστημονικότητα της εγγύτητας ή της συμπάραθεσης δύο ή περισσότερων επιστημών. Στην περίπτωση αυτή, μια επιστήμη, εν προκειμένω η μεταφρασεολογία, δανείζεται έννοιες και εργαλεία από άλλη ή άλλες επιστήμες, κατά το δοκούν, αναλόγως δηλαδή με τις ανάγκες της, όπως τις αντιλαμβάνεται ο εκάστοτε μελετητής. Η εν λόγω διεπιστημονικότητα ονομάζεται από τον ίδιο «πολυεπιστημονικότητα» (pluridisciplinarité) και, όπως εύστοχα επισημαίνει, η υιοθέτηση εννοιών χωρίς σχέδιο και συνολική αντίληψη μπορεί να οδηγήσει το μεταφρασεολογικό πεδίο στην αποσπασματικότητα και τον κατακερματισμό. Με απλά λόγια, ο τυχαίος δανεισμός αναλυτικών εργαλείων, χωρίς αυτά να εντάσσονται σε ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό μοντέλο με συγκεκριμένη στόχευση, δεν προάγει τον διεπιστημονικό διάλογο αλλά μάλλον σύγχυση. Επ’ αυτού, αξίζει τον κόπο να θυμίσουμε στην προκειμένη περίπτωση δύο πράγματα:

α. Η *θεωρητική προσέγγιση* είναι ένα σύνολο *υποθέσεων*, εννοιών και *τοποθετήσεων*, που συνδέονται μεταξύ τους και λειτουργούν ερμηνευτικά ως προς το εκάστοτε ερώτημά μας. Πρόκειται δηλαδή για μια δομημένη προσέγγιση, στην οποία το κάθε στοιχείο έχει συγκεκριμένο λόγο ύπαρξης και ερμηνευτική λειτουργία.

β. Στην περίπτωση της κοινωνιολογίας, ασχέτως προσέγγισης, το ζήτημα που πάντα τίθεται είναι η μελέτη των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων ατόμου-ομάδας στο πλαίσιο μιας κοινωνικής οργάνωσης. Μελετώνται δηλαδή τα άτομα σε σχέση με τις ομάδες, οι δρώσες δυνάμεις σε σχέσεις με τις κοινωνικές δομές. Τα κεντρικά στοιχεία σε κάθε κοινωνιολογική προσέγγιση είναι η (*υποκειμενική*) δράση (agency), η *δρώσα δύναμη* (agent), η (*κοινωνική*) *δομή* (structure).

Η δεύτερη μορφή διεπιστημονικότητας αφορά την ενσωμάτωση της οπτικής άλλων επιστημών στη μεταφρασεολογία, είναι το *έξωθεν βλέμμα* ή *εξωτερική διεπιστημονικότητα* (extradisciplinarité). Στην περίπτωση αυτή, η μεταφρασεολογία υποδέχεται οπτικές γωνίες άλλων επιστημών ως προς το αντικείμενό της και, αντίστοιχα, μπορεί και η ίδια να προσφέρει σε άλλες επιστήμες διαφορετικές και ενδιαφέρουσες προοπτικές. Σημειώνουμε ένα παράδειγμα που αφορά ακριβώς τη σχέση της μεταφρασεολογίας με την κοινωνιολογία: η μεταφρασεολογία (μπορεί να) συνεισφέρει στη θεωρία του σπουδαίου Γάλλου μαρξιστή κοινωνιολόγου Pierre Bourdieu για το πεδίο (champ) και το συμβολικό κεφάλαιο (capital symbolique) την υπερεθνική, διαπολιτισμική διάσταση – μια εφαρμογή της σύγκλισης αυτής είναι οι εργασίες της Pascale Casanova, για την Παγκόσμια Πολιτεία των Γραμμάτων και το «λογοτεχνικό κεφάλαιο» (1999).

Η τελευταία μορφή διεπιστημονικότητας είναι η μετάβαση ή συνέργεια, αλλιώς υπερδιεπιστημονικότητα (transdisciplinarité), η οποία εντοπίζεται, όταν δύο ή περισσότερες γνωστικές περιοχές καταλήγουν να μετατοπίσουν αμοιβαία τα όριά τους προς επίσης αμοιβαίο όφελος. Στην περίπτωση αυτή αναδιαμορφώνονται τα όρια των επιστημών. Αντιμετωπίζοντας αρνητικά, όπως προαναφέραμε, την πρώτη περίπτωση, η οποία δεν δημιουργεί, όπως διαφαίνεται μέσα από παραδείγματα, ένα συνεκτικό αναλυτικό πλαίσιο που προάγει την επιστήμη, ο Gambier προκρίνει τον διάλογο μεταξύ των επιστημών με κλιμακούμενες αμοιβαίες ανταλλαγές, όπως στις περιπτώσεις β και γ, και κυρίως την υπερδιεπιστημονικότητα (ή «συνοδοιοπορία»/co-errance των επιστημών κατά τον Nouss [1995, σελ. 340], όπως τον παραθέτει ο Gambier [2006, σελ. 35]) (2006, σελ. 33 κ.εξ.). Συναντά λοιπόν στο σημείο αυτό άλλους ερευνητές, τον Kaindl λόγου χάρη, όταν υποστηρίζει ότι οι μεταφραστικές σπουδές πρέπει να επανεξετάσουν την τρέχουσα πρακτική τους, την εργαλειοποίηση δηλαδή ερευνητικών μεθόδων προερχόμενων από άλλες επιστήμες, και να ενθαρρύνουν τη συνεργασία σε αμοιβαία βάση (2004, σελ. 71) ή τον José Lambert, ο οποίος, σε διάλογο μαζί του, επισημαίνει πώς η κοινωνιολογία κάνει εφαρμοσμένη έρευνα σχετικά με τη μετάφραση (2012, σελ. 86). Προτείνει μάλιστα μια πολύ ενδιαφέρουσα έννοια ως αναλυτικό εργαλείο για την προσέγγιση των επιστημονικών (και διεπιστημονικών εντέλει) πεδίων, τα οποία είναι κατά τη γνώμη του

ιστορικοκοινωνικά επικαθορισμένα, την κατά Wenger «κοινότητα πρακτικής» (ό.π., σελ. 81). Σε μια βάση που λαμβάνει υπόψη της τους προβληματισμούς αυτούς, θα εξετάσουμε την κοινωνιολογική «στροφή» της μετάφρασης, μετά από μια συνοπτική αναφορά στη διασύνδεση του πολιτισμικού και του κοινωνικού στοιχείου από τη δεκαετία του 1980 και εξής.

4.1.2. Πολιτισμική και κοινωνική προοπτική: κοινωνιοπολιτισμική προοπτική

Η «πολιτισμική στροφή», στη δεκαετία του 1980, η μετάβαση δηλαδή από τη γλωσσολογική-πραγματολογική προσέγγιση της μετάφρασης στην εξέτασή της στο πολιτισμικό πλαίσιο παραγωγής της, ενείχε έντονα το κοινωνικό στοιχείο. Όπως σημειώνει η Wolf:

Δύο επίπεδα, το «πολιτισμικό» και το «κοινωνικό», καθορίζουν όπως φαίνεται της διαδικασία της μετάφρασης. Το πρώτο επίπεδο είναι διαρθρωτικό και περιλαμβάνει επιδραστικούς παράγοντες, όπως η εξουσία, η κυριαρχία, τα εθνικά συμφέροντα, η θρησκεία ή η οικονομία. Το δεύτερο επίπεδο αφορά τους δράστες/τις δρώσες δυνάμεις (agents) που μετέχουν στη μεταφραστική διαδικασία, οι οποίοι διαρκώς εσωτερικεύουν τις προαναφερθείσες δομές και δρουν σύμφωνα με τα αξιακά συστήματα και τις ιδεολογίες τους, που ενέχουν πολιτισμικές συνδηλώσεις (2007, σελ. 4).

Αυτά τα δύο επίπεδα ενυπάρχουν ήδη, συνδυασμένα με μεγαλύτερη ή μικρότερη σαφήνεια, στα περισσότερα μοντέλα που προτάθηκαν στο πλαίσιο της πολιτισμικής στροφής και της *Περιγραφικής Μεταφρασεολογίας*, η οποία αναδεικνύει ποικιλοτρόπως το πολιτισμικό-κοινωνικό συγκεκριμένο, τα ευρύτερα συμφοραζόμενα (context) της μετάφρασης – και επομένως τη δυναμική της αλληλεπίδρασης μέσα σε μια κουλτούρα αλλά και στη σχέση της κουλτούρας αυτής με τις άλλες. Οι εν λόγω συγκλίσεις της κοινωνιολογικής θεώρησης με την προγενέστερη πολιτισμική θεώρηση στις πολλαπλές εκδοχές της –έμφαση στην κατασκευή της ταυτότητας και της ετερότητας στο πλαίσιο της κουλτούρας και συνακόλουθα της κοινωνίας, αλλά και μέσα από τον λόγο (discourse)– έχουν ήδη αποτυπωθεί σε αρκετές εργασίες (Wolf 2007, σελ. 2 κ.εξ. και 2010, σελ. 337 κ.εξ.· Chesterman 2006, σελ. 12 κ.εξ.). Παρουσιάζονται συνοπτικά στη συνέχεια.

Η θεωρία των πολυσυστημάτων ξεκίνησε το 1970, αφορούσε τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και τη μετάφραση, και το 1990 εξελίχθηκε σε γενικό πολιτισμικό μοντέλο. Επηρέασε σημαντικά τις μεταφραστικές σπουδές, καθώς ο ισραηλινός ερευνητής Itamar Even-Zohar, επηρεασμένος από τους ρώσους φορμαλιστές και τον τσέχικο δομισμό, αναφέρθηκε διεξοδικά στη θέση της μετάφρασης, ως πολυσυστήματος, στο λογοτεχνικό πολυσύστημα υποδοχής, αναδεικνύοντας τις ιεραρχίες στο πλαίσιο των συστημάτων και τη δυναμική που προκύπτει από αυτές. Κατ' αυτόν, η μετάφραση κατέχει κεντρική (central) θέση σε ένα λογοτεχνικό σύστημα στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- α. όταν ένα πολυσύστημα δεν έχει ακόμη κρυσταλλωθεί, όταν δηλαδή μια λογοτεχνία είναι ακόμη «νεαρή», στο στάδιο της συγκρότησής της,
- β. όταν μια λογοτεχνία είναι είτε «περιφερειακή» (σε μια ευρεία ομάδα σχετιζόμενων λογοτεχνιών), ή «αδύναμη», ή και τα δύο,
- γ. όταν υπάρχει κάποια καμπή, κρίση ή ένα λογοτεχνικό κενό σε μια λογοτεχνία (Even-Zohar 1990, σελ. 47).

Στην πορεία, δέχτηκε ποικίλη κριτική (Bassnett 1998, Hermans 1999) και σταδιακά άρχισε να χάνεται από τον ορίζοντα των μεταφραστικών σπουδών, υπέρ άλλων συστημικών και κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, όπως το μοντέλο του Bourdieu ή του Luhmann. Το παράδοξο είναι ότι, στην πραγματικότητα, η θεωρία των πολυσυστημάτων παραμένει πολύ γόνιμη, αφού οι πιο ενδιαφέρουσες κοινωνιολογικές εφαρμογές στο πεδίο της μετάφρασης συνδυάζουν στοιχεία της με στοιχεία άλλων προσεγγίσεων, κατά κύριο λόγο της θεωρίας του Bourdieu, όπως θα δούμε σε κάποια παραδείγματα. Δικαιώνουν έτσι τον Codde, ο οποίος υποστηρίζει ότι τα νεότερα συστημικά μοντέλα (αφού και ο Bourdieu και ο Luhmann, λόγου χάρι, είναι συστημικοί στην προσέγγισή τους) εστιάζουν σε διαφορετικές παραμέτρους του λογοτεχνικού και μεταφραστικού συστήματος (2003) – έχει δε ενδιαφέρον η ιδιαίτερη σχέση των συστημικών της Σχολής της Χειραγώγησης (όπως ονομάστηκαν οι ερευνητές που συσπειρώθηκαν γύρω από τη θεωρία των πολυσυστημάτων και τις παράγωγές της περιγραφικές μεταφραστικές σπουδές στη συνέχεια, αφού αποδέχονταν τον μετασχηματισμό [χειραγώγηση] του ξένου κειμένου που συνιστά η μετάφραση), όπως και του Bourdieu και του Luhmann, με τον δομισμό. Αυτή τη θέση, της σχέσης δηλαδή της θεωρίας των

πολυσυστημάτων με άλλες συστημικές προσεγγίσεις κοινωνιολογικού προσανατολισμού, υποστηρίζει και Chesterman, ο οποίος προτάσσει τη θεωρία των πολυσυστημάτων στην εξέτασή των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων της μετάφρασης, σχολιάζοντας ότι η ιδιαίτερη σημασία της εντοπίζεται στο πεδίο του μεταφράσματος και του μεταφραστή (2006, σελ. 12).

Πολύ σημαντική για την κοινωνιολογική εξέταση της μετάφρασης είναι επίσης η συνεισφορά του André Lefevre, σκαπανέα της Σχολής της Χειραγώγησης, που εισηγείται τον ορισμό της μετάφρασης ως *επαναγραφής/δεύτερης γραφής* (rewriting), μαζί με την ανθολογία, την κριτική κ.λπ. (1992). Στο επίκεντρο της προβληματικής του βρίσκονται και οι ιεραρχίες που συνεπάγεται αυτός ο ορισμός και η δυναμική τους. Ο ίδιος εισηγείται στην πολιτισμική μελέτη της μετάφρασης άλλη μια πολύ σημαντική, όσον αφορά στην κοινωνική της διάσταση, έννοια, αυτήν της πατρωνίας (patronage), της παρέμβασης δηλαδή φορέων εκτός του αυτόνομου λογοτεχνικού πεδίου στην εξέλιξή του, όπως λόγου χάρι η Εκκλησία, ένα κόμμα, ο εκδότης ή τα ΜΜΕ σήμερα. Η έννοια της πατρωνίας αναφέρεται ρητώς και σαφώς σε κοινωνικούς φορείς και δρώσες δυνάμεις (Lefevre 1992 & 1998). Αυτήν ακριβώς τη συνεισφορά εννοιών, όπως η μεταγραφή και η πατρωνία, υπογραμμίζει και ο Chesterman (2006, σελ.12) αλλά και η Wolf (2007, σελ.10). Ο ίδιος ο Lefevre τις συνδέει με το κατά Bourdieu κεφάλαιο, όπως θα το ορίσουμε στη συνέχεια, σε όλες τις μορφές του, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και, κυρίως, συμβολικό. Στην ίδια κατεύθυνση, ο συνδυασμός της θεωρίας των πολυσυστημάτων με τη σκέψη του Bourdieu έχει δώσει σημαντικά αποτελέσματα στο ζήτημα της μελέτης των ιεραρχιών κατά τη διακίνηση των μεταφρασμάτων, όπως θα δούμε και στη συνέχεια στα παραδείγματα (Heilbron & Sapiró 2002).

Πρωτεργάτης της *Περιγραφικής Μεταφρασεολογίας*, ο επίσης ισραηλινός Gideon Toury πρότεινε στις μεταφραστικές σπουδές την πολύ σημαντική στην κοινωνιολογία έννοια της *νόρμας* (norm), ως μη θεσμοθετημένου κανόνα που προσδιορίζεται δυναμικά στα διάφορα συστήματα, με μεγαλύτερη ή μικρότερη ισχύ στο πλαίσιο τους. Κατά τον Toury, η μετάφραση, ως κοινωνιοπολιτισμική δραστηριότητα, αυτονόητα καθορίζεται από τις νόρμες της κοινωνίας στην οποία πραγματώνεται και η οποία αποφασίζει τι και πώς θα μεταφραστεί. Από την άλλη, η νόρμα εισάγει ρητά το κοινωνικό στοιχείο στη μεταφραστική έρευνα, διαμέσου και της κοινωνικοποίησης του μεταφραστή (Toury 1995).

Όπως προκύπτει και από την αρχική τοποθέτηση του Holmes, η *ιστοριογραφική έρευνα* για το φαινόμενο και τη διαδικασία της μετάφρασης αλλά και τους μεταφραστές, η οποία αναπτύχθηκε την τελευταία εικοσαετία (Wordsworth & Delisle 1995, Pym 1998), έχει ειδικό βάρος στην κοινωνική προσέγγιση της μετάφρασης. Από την ιστορική αυτή έρευνα προκύπτει, ως επί το πλείστον, το συμπέρασμα ότι ο μεταφραστής είναι παραγνωρισμένος στον πολιτισμό και την κοινωνία, έρχεται δηλαδή στο φως η *αφάνεια* (invisibility) του μεταφραστή, στην οποία αναφέρεται ο Lawrence Venuti (1995). Πρόκειται για μια κομβική έννοια, όσον αφορά τη θέση του μεταφραστή ιστορικά μέσα στην κοινωνία, η οποία ορίζει την παραγωγή, την ανάγνωση και τη βιωσιμότητα των μεταφράσεων (1995). Αντίστοιχα, η διάκρισή του Venuti ανάμεσα στη στρατηγική αναδοχής του ξένου στη μετάφραση, την *ξενοποίηση* (foreignization) δηλαδή, και *εξάλειψής* του, την *οικειοποίηση* (domestication), σε συνομιλία με τον αντίστοιχο προβληματισμό του Antoine Berman, συνδέονται με τις *προκαταρκτικές νόρμες* του Toury της αποδεκτότητας (acceptability) και της καταλληλότητας (adequacy), που προκρίνουν αντίστοιχα τον προσανατολισμό στη γλώσσα/κουλτούρα-στόχο και στη γλώσσα/κουλτούρα-πηγή.

Τέλος, κοινωνική είναι και η προοπτική της θεωρίας του σκοπού και του λειτουργισμού, στον βαθμό που αναφέρονται στους φορείς της μεταφραστικής διαδικασίας, από τον εντολέα ως τον παραγωγό και τον χρήστη του κειμένου, και στον τρόπο με τον οποίο η στόχευση, στο πλαίσιο της διαντίδρασης, της αλληλεπίδρασης, καθορίζει το μετάφρασμα (Holz-Mänttari 1984, Nord 1997 [2014]).

Η στενή σχέση ανάμεσα στο πολιτισμικό και το κοινωνικό στοιχείο που εντοπίζεται στην πολιτισμική στροφή, με τη μετατόπιση στα ποικίλα συμφραζόμενα (context) των μεταφράσεων, είναι επομένως αδιαμφισβήτητη. Τίθεται λοιπόν συχνά το ερώτημα που με τον τρόπο του διατυπώνει και ο Anthony Pym: «[...] Αναμφίβολα το κοινωνικό στοιχείο ταυτίζεται με το πολιτισμικό, υπό την έννοια της αντιπαράθεσής τους στο αιώνιο και οντολογικό. Αλλά τότε, γιατί χρειαζόμαστε δύο όρους;» (Pym 2006, σελ.14, το παραθέτει η Wolf, 2007, σελ. 4). Ο Chesterman συμφωνεί με τη Wolf, αλλά και τον Pym, στο ότι η κοινωνική διάσταση πολλών ερευνών που εντάσσονται στην πολιτισμική διάσταση της μεταφρασεολογίας έχει οδηγήσει πολλούς μελετητές, μαζί και τον ίδιον, να κάνουν λόγο για κοινωνικο-πολιτισμική (sociocultural) διάσταση της μετάφρασης. Θέτει όμως με τη σειρά του το ζήτημα της διάκρισης μεταξύ των δύο συνιστωσών της έννοιας αυτής, τοποθετώντας τα κατά κύριο λόγο κοινωνικά ζητήματα από τη μια πλευρά της διαχωριστικής γραμμής και τα κατά κύριο λόγο πολιτισμικά ζητήματα από την άλλη· ή τις δράσεις στην κοινωνία και τα πρόσωπα και τις ιδέες στον πολιτισμό (2006, σελ. 10). Σε κάθε περίπτωση, οι διακρίσεις αυτού του τύπου δεν είναι παρά

μεθοδολογικές και δεν αποδίδουν την πολυπλοκότητα των φαινομένων και των διεργασιών ή της ανθρώπινης δράσης.

Εξίσου πολύπλοκοι είναι και οι διαχωρισμοί μεταξύ θεωριών ή και γνωστικών κλάδων ενίοτε. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα όρια παραμένουν ρευστά, αλλά η κατά Gambier διάκριση της διεπιστημονικότητας που είδαμε στην προηγούμενη ενότητα βοηθά ίσως σε μια αποσαφήνιση των σύγχρονων ζητούμενων: με δεδομένο το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο, έχει κυρίως ενδιαφέρον η συνεκτική και συγκροτημένη προσέγγιση της μετάφρασης (αλλά και της μεταφρασεολογίας, βλ. Gambier 2007 και Wolf 2007) με αναλυτικά εργαλεία της επιστήμης της κοινωνιολογίας, στο πλαίσιο της «πολιτισμικής στροφής της κοινωνιολογίας και της κοινωνιολογικής στροφής των ανθρωπιστικών επιστημών» (Friedland & Mohr 2004, 3). Απώτερος στόχος θα μπορούσε να είναι η αμοιβαία διεύρυνση του πεδίου αμφοτέρων των γνωστικών πεδίων. Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε τα τρία κυριότερα θεωρητικά μοντέλα της κοινωνιολογίας που επηρεάζουν τη μεταφρασεολογία, αφού επισημάνουμε, προκαταρκτικά, ότι ο πολιτισμός αποτελεί ένα από τα βασικά θέματα της κοινωνιολογίας. Έτσι, ακόμη κι όταν απλώς αναρωτιόμαστε για τη σχέση κοινωνίας και πολιτισμού, βρισκόμαστε δυνητικά στο πεδίο της κοινωνιολογίας. Η κοινωνιολογία του πολιτισμού (ή της κουλτούρας, η σημασία εδώ έχει να κάνει με τη μετάφραση των δύο όρων *civilisation* και *culture*, όπως προσλαμβάνονται από ποικίλες παραδόσεις, τη γαλλική, τη γερμανική κ.λπ., βλ. Γραμμενίδης 2009) είναι ένας πολύ σημαντικός κλάδος της κοινωνιολογίας, που πρώτα και κύρια πραγματεύεται τη σχέση κοινωνίας και πολιτισμού (Tenbruck 1979). Τέλος, στην κοινωνιολογική προοπτική της μεταφρασεολογίας, καλό είναι να έχουμε πάντα κατά νου την πολυπαραδειγματικότητα και την αναστοχαστικότητα της επιστήμης της κοινωνιολογίας.

4.2. Κοινωνιολογικές θεωρίες

Στη δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου θα αναφερθούμε στις κοινωνιολογικές θεωρίες που υποστηρίζουν ως σήμερα τις κοινωνιολογικά προσανατολισμένες μελέτες της μετάφρασης. Κυρίαρχη είναι η θεωρία, η σκέψη καλύτερα, του Pierre Bourdieu, αλλά κερδίζουν διαρκώς έδαφος τόσο η συστημική θεώρηση της πολυπλοκότητας του Luhmann όσο και η θεωρία των δικτύων των Latour και Callon. Θα παρουσιάσουμε εν τάχει τις θεωρίες και τις βασικές τους έννοιες, για να περάσουμε στην τρίτη ενότητα στις εφαρμογές στο πεδίο της μεταφρασεολογίας. Επιλέγουμε να προτάξουμε τα κοινωνιολογικά μοντέλα, θεωρώντας ότι είναι οι πηγές και ως εκ τούτου προηγούνται, όχι μόνο μεθοδολογικά αλλά και σε επίπεδο κατανόησης. Η παρουσίαση που ακολουθεί είναι απλουστευτική και συνοπτική και δεν μπορεί να υποκαταστήσει, για όποιον ενδιαφέρεται για την κοινωνιολογία της μετάφρασης, τη συστηματική μελέτη των βασικών αρχών κοινωνιολογίας και των επιμέρους θεωριών της. Για παράδειγμα:

α. ο ερευνητής δεν μπορεί να μη γνωρίζει τα βασικά καταγωγικά θεωρητικά μοντέλα της κοινωνιολογίας, ακόμη κι αν έχουν πια ποικιλοτρόπως ξεπεραστεί (αποδεικνύεται ότι λανθάνουν συχνά σε προσεγγίσεις, οι οποίες διακηρύσσουν την υπέρβασή τους): λειτουργισμός, δομισμός, μαρξισμός και θεωρία των συγκρούσεων, συμβολική διαντίδραση,

β. δεν μπορεί να μην έχει σφαιρική γνώση των θεωριών από τις οποίες δανείζεται έννοιες και αναλυτικά εργαλεία, αφού στην περίπτωση αυτή η χρήση που θα κάνει θα είναι εργαλειακή και τα συμπεράσματά του μετέωρα.

Είναι ένα ερώτημα κατά πόσο η μετάφραση μπορεί να αποτελέσει τον πυρήνα για μια νέα κατηγορία στην κοινωνιολογία, της (διαπολιτισμικής) επικοινωνίας ίσως, την ίδια στιγμή που η κοινωνιολογία θα αποτελέσει, τηρουμένων των αναλογιών, μέρος της μεταφρασεολογίας, ως κοινωνιομετάφραση και κοινωνιομεταφρασεολογία. Ή, σε διαφορετική περίπτωση, μπορεί από τη σύγκλιση μεταφρασεολογίας και κοινωνιολογίας να προκύψει αυτό το καινούργιο, για το οποίο κάνει λόγο ο Roland Barthes σε σχέση με τη διεπιστημονικότητα, αυτό που δεν ανήκει πια σε κανέναν (1984, σελ. 100, το παραθέτει η Wolf, 2007, σελ. 2). Θα δούμε στο τέλος της επισκόπησής μας ποια δείχνει να είναι η πιο πιθανή κατεύθυνση.

4.2.1. Pierre Bourdieu

Δεν μπορεί κανείς να μιλά για τον σημαντικό φιλόσοφο, ανθρωπολόγο, κοινωνιολόγο και [οργανικό διανοούμενο](#) Pierre Bourdieu, ο οποίος έχει κυριαρχήσει επί μακρόν όχι μόνο στο πεδίο της κοινωνιολογίας, αλλά και σε εκείνο των μεταφραστικών σπουδών (Γιαννακοπούλου 2012), χωρίς να έχει μια γενική εικόνα της θεωρίας του. Ο Bourdieu είναι μαρξιστικών καταβολών και συνδυάζει στο έργο του στοιχεία των θεωριών τόσο του Marx όσο και του Max Weber. Αυτό σημαίνει καταρχάς ότι αποδέχεται μαζί τους τη συγκρουσιακή οπτική της κοινωνίας, ασχέτως αν διαφοροποιεί ο ίδιος τους φορείς της σύγκρουσης. Μια πτυχή της κριτικής που του ασκείται αφορά αυτή τη συγκρουσιακή διάσταση, ακόμη κι όταν δεν διατυπώνεται ρητά: ο Chesterman αναφέρεται στο συνεργατικό μοντέλο του Alasdair MacIntyre ως εναλλακτικό, προτεινόμενο μοντέλο κοινωνιολογικής θεώρησης της μεταφραστικής πρακτικής, το οποίο εστιάζει στη συνέργεια και όχι στον ανταγωνισμό. Η συζήτηση αυτή θα μπορούσε να συνεχιστεί επί μακρόν, καθώς η σύγκρουση βρίσκεται σήμερα με διάφορες μορφές στο επίκεντρο των μεταφραστικών σπουδών: θυμίζουμε το έργο της Mona Baker *Translation and Conflict* (2006), που εξετάζει τη μετάφραση και τους μεταφραστές σε σχέση με την εξουσία και τις συγκρούσεις. Δεν θα επεκταθούμε ωστόσο περαιτέρω, για να επιστρέψουμε στον Bourdieu, του οποίου ορισμένες έννοιες έχουν σφραγίσει την κοινωνιολογία της μετάφρασης, αποτελώντας βάση για πολύ ενδιαφέρουσες αναλύσεις. Οι έννοιες αυτές είναι οι ακόλουθες, με τις τρεις πρώτες να έχουν ταυτιστεί, πρακτικά, με τον Bourdieu:

- **Κεφάλαιο:** κάθε είδους πόροι (όχι μόνο υλικοί), κάθε ιδιότητα που διαθέτει ένα άτομο ή μια ομάδα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν στον ανταγωνισμό του πεδίου, στο παιχνίδι δύναμης εντός του. Υπάρχουν τέσσερις κύριοι τύποι κεφαλαίου: το οικονομικό (περιουσία, εισοδήματα, κληρονομιά κ.λπ.)· το πολιτιστικό (οι εσωτερικευμένες στάσεις και οι συμπεριφορές που συναπαρτίζουν την έξη, τα πολιτισμικά αγαθά που αποκτά κανείς και οι δεξιότητες, τίτλοι σπουδών κ.λπ.)· το κοινωνικό (σχέσεις, διασυνδέσεις, δίκτυα, το ανήκειν σε ομάδες)· και το συμβολικό κεφάλαιο (αναγνώριση, κύρος, αυθεντία που περιβάλλει τον δρώντα στο πεδίο του – κακώς το συμβολικό κεφάλαιο συσχετίζεται αποκλειστικά με το πολιτισμικό κεφάλαιο). Ασχέτως του συνολικού κεφαλαίου που μπορεί κανείς να διαθέτει, σημασία έχει το ειδικό κάθε φορά κεφάλαιο του πεδίου και κάθε πεδίο δημιουργεί ειδικό κεφάλαιο.
- **Πεδίο:** κοινωνικός χώρος στον οποίο εκφράζονται συγκεκριμένα συμφέροντα. Λειτουργεί αυτόνομα, με τους δικούς του νόμους. Περιλαμβάνει ανταγωνιστικές μεταξύ τους δυνάμεις, που μάχονται «για τον έλεγχο σπάνιων αγαθών και αυτά τα σπάνια αγαθά είναι ακριβώς οι διάφορες μορφές κεφαλαίου» (1992, σελ. 79-80). Ορίζεται από τον συσχετισμό των δρωσών δυνάμεων. Στο πεδίο υπάρχουν θέσεις (positions), διαθέσιμοι πόροι (κεφάλαιο) που μπορούν να παράγουν νέους πόρους, νέο κεφάλαιο, και οι θέσεις καθορίζονται από τις διαθέσεις (dispositions) και την έξη (habitus) των συμμετεχόντων, οι οποίοι διακρίνονται σε κυρίαρχους και κυριαρχούμενους. Οι θέσεις τους αλλάζουν στο πέρασμα του χρόνου και έτσι μιλάμε για της διαδρομή τους (trajectoire). Ο κοινωνικός χώρος συγκροτείται στο σύνολό του από λιγότερο ή περισσότερο αυτόνομα πεδία, τα οποία επικαθορίζονται εν μέρει από το κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο όμως αντιλαμβάνονται και διαχειρίζονται με τη δική τους λογική. Κάθε πεδίο είναι ένα πεδίο δυνάμεων και αγώνων για τη διαμόρφωση του ίδιου αυτού πεδίου, τη διατήρηση ή τον μετασχηματισμό του (2005, σελ. 27), ένα παιχνίδι με συγκεκριμένους κανόνες αλλά αβέβαιη έκβαση.
- **Έξη (Habitus):** ένα σύστημα σχημάτων αντίληψης, σκέψης, δράσης, οι διαθέσεις και στάσεις που δημιουργούνται καταρχάς, συνειδητά αλλά κατά κύριο λόγο ασύνειδα, στην παιδική ηλικία (πρωτογενής έξη) και στη συνέχεια μετασχηματίζονται με τη συμμετοχή του ατόμου στις διάφορες ομάδες (δευτερογενής έξη). Ένας γενετικός μηχανισμός δημιουργίας στάσεων, αναπαραστάσεων, προτιμήσεων, τρόπων, διακριτών και διάκριτων πρακτικών, ατομικών και κοινωνικών (Bourdieu 2006, σελ. 90-91). Όταν τα άτομα κοινωνικοποιούνται σε παρόμοιες συνθήκες, αναπτύσσουν παρόμοια έξη, οπότε περνάμε πια στην έξη της ομάδας, των ομάδων (τάξη, φύλο, έθνος, επάγγελμα κ.λπ.).
- **Πρακτική:** σημείο συνάντησης των προδιαθέσεων της (υποκειμενικής) έξης και του πεδίου, ο συνδυασμός έξης και κεφαλαίου, συν το πεδίο. Είναι ο πρακτικός έλεγχος των κανόνων του κοινωνικού παιχνιδιού.

Αναφέρουμε τις πρώτες τρεις έννοιες, διότι από τον συνδυασμό τους προκύπτει η ιδιαιτερότητα της οπτικής του Bourdieu, ο οποίος προτείνει μια θεωρία της πρακτικής (τέταρτη έννοια), άρα της δράσης, στη

συναρμογή του υποκειμενικού με το αντικειμενικό στοιχείο, με στόχο την υπέρβαση των κλασικών δίπολων στην κοινωνιολογία (δράση-δομή, ελευθερία-αναγκαιότητα, υποκείμενο-αντικείμενο κ.λπ.). Το ερώτημα στο οποίο απαντά λόγου χάρη η έξη είναι: πώς μπορεί κανείς με τη συμπεριφορά του να προσανατολίζεται προς έναν στόχο, χωρίς να κατευθύνεται συνειδητά προς αυτόν ή από αυτόν (1987, σελ. 20). Αυτή ακριβώς την αναπαραγωγή συμπεριφορών χωρίς την υπακοή συνιστά η έξη, ως συσσωρευμένη ύλη στάσεων που γεννούν πρακτικές, είναι «γενεσιουργός αρχή ρυθμισμένων αυτοσχεδιασμών» (2006, σελ. 95), μια «εξωτερικά καθορισμένη, δυναμική ελευθερία» (2006, σελ. 92).

Οι έννοιες αυτές έχουν εφαρμοστεί επανειλημμένα στη μελέτη της μετάφρασης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλοι οι ερευνητές συμφωνούν αναφορικά με τη σημασία ακόμη και τον ορισμό τους στο πλαίσιο του μεταφραστικού συστήματος. Σε γενικές γραμμές, η συζήτηση αφορά το κατά πόσο η μετάφραση είναι ένα πεδίο με δικούς του νόμους και ανταγωνισμούς, και οι απαντήσεις μοιράζονται με την πλειονότητα των ερευνητών να απαντούν αρνητικά (Gouanic 2007), χωρίς να αποκλείονται και οι αντίθετες απόψεις (Γιαννακοπούλου 2012). Αντίθετα, η μεταφρασεολογία, όπως και άλλοι γνωστικοί κλάδοι, θεωρείται (ερευνητικό) πεδίο. Σε κάθε περίπτωση, εντούτοις, ακόμη και ως ημιαυτόνομο πεδίο σε σχέση, όπως όλα τα πεδία, με την οικονομία, η μετάφραση μπορεί να μελετηθεί ως προς τους παίκτες και τις θέσεις τους, τις έξεις και τις πρακτικές τους. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συναγωγή αξιόπιστων αποτελεσμάτων είναι πάντα η σε βάθος κατανόηση της θεωρίας του Bourdieu, η οποία είναι πολύπλοκη και, φυσικά, δεν περιορίζεται σε ευάριθμες έννοιες. Οι έννοιες του ενσωματωμένου, αντικειμενικού και θεσμοποιημένου πολιτισμικού κεφαλαίου, λόγου χάρη, μπορεί να παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη της έξης πολλών μεταφραστών.

Ένας από τους πιο γνωστούς μεταφρασεολόγους που χρησιμοποιεί τη θεωρία του Bourdieu στις αναλύσεις του για τη μεταφρασμένη λογοτεχνία είναι ο Jean-Marc Gouanic, που έχει μελετήσει την εισαγωγή της αμερικανικής επιστημονικής φαντασίας στο γαλλικό λογοτεχνικό πεδίο, στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, με άξονα την έξη και την πρακτική των μεταφραστών, των εκδοτών, των κριτικών κ.λπ. (1999). Η Casanova στηρίζεται στο μοντέλο του, για να εξετάσει την παγκόσμια λογοτεχνία, τη συγκρότηση, την αναπαραγωγή και τη διάδοσή της, με βάση το συμβολικό κεφάλαιο των γλωσσών-πολιτισμών (1999). Ο Johan Heilbron και η Gisèle Sapero χρησιμοποιούν στοιχεία της θεωρίας των πολυσυστημάτων συνδυασμένα με τη θεωρία του Bourdieu, για να μελετήσουν τις διεθνείς ροές των μεταφράσεων (2002 και 2007).

Η θεωρία της έξης έχει χρησιμοποιηθεί συστηματικά για την ανάλυση της πρακτικής κυρίως των μεταφραστών, αλλά και άλλων δρώσων δυνάμεων του μεταφραστικού συστήματος. Καθώς η έξη περιλαμβάνει στοιχεία σχετικά με ρόλους και ταυτότητες αλλά και την αυτοεικόνα του υποκειμένου και μετασηματίζεται στο πέρασμα του χρόνου (είναι η σημαντική η επαγγελματική έξη, λόγου χάρη), σαφώς εμπίπτει σ' αυτήν και η ερμηνεία της αφάνειας του μεταφραστή ως αποτέλεσμα εθελοδοουλίας, κατά τον Simeoni (1998). Οι εργασίες πάντως που αφορούν την έξη στις μεταφραστικές σπουδές, και στα ελληνικά, είναι πλέον πολλές, με την κριτική που τους ασκείται να απευθύνεται στον ντετερμινισμό της, όπως θεωρείται από ορισμένους (Γιαννακοπούλου 2012).

Η έννοια της πρακτικής παρουσιάζει επίσης μεγάλο ενδιαφέρον για τη μετάφραση, αφού κατά τον Bourdieu η πρακτική γνώση του πεδίου και του παιχνιδιού επιτρέπει σε κάποιον να κινείται μέσα σ' αυτό με την άνεση της γνώσης αυτής, χωρίς να χρειάζεται να εκπονήσει στρατηγική και στοχοθεσία. Παράλληλα, η εμπλοκή αυτή στο παιχνίδι τον υποχρεώνει να αντιδρά άμεσα, χωρίς να έχει συχνά τον χρόνο και την πολυτέλεια της σκέψης. Η εικόνα του τενίστα, την οποία χρησιμοποιεί ο Bourdieu, είναι χαρακτηριστική για τη σημασία που προσδίδει στην πρακτική και πολύ διαφωτιστική επίσης, καθώς ο παίκτης μαντεύει την κατεύθυνση προς την οποία θα κινηθεί η μπάλα και αυθόρμητα και αυτόματα πέφτει προς τη μεριά εκείνη (το παραθέτει ο Costey, 2004, σελ. 18).

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή επισκόπηση του κυρίαρχου στο πεδίο της μεταφρασεολογίας, ως σήμερα τουλάχιστον, στοχασμού του Bourdieu, συνεχίζουμε με τη θεωρία των κοινωνικών συστημάτων του Niklas Luhmann, που κερδίζει έδαφος το τελευταίο διάστημα.

4.2.2. Niklas Luhmann

Για να κατανοήσει κανείς τη συστημική θεωρία του γερμανού κοινωνιολόγου Niklas Luhmann, η οποία πόρρω απέχει τόσο από τη συστημική αντίληψη του δομισμού, όπως αυτή εκφράστηκε τόσο από τους δομιστές και επηρέασε τη θεωρία των πολυσυστημάτων, όσο και στην κοινωνιολογία (μια όψη της εκφράζει ο Bourdieu, που ο ίδιος χαρακτηρίζει τη θεωρία του δομιστική-κονστρουκτιβιστική), θα πρέπει να αντιληφθεί

γενικότερα τη συστημική, η οποία προέκυψε από τη *Γενική Θεωρία των Συστημάτων* στη βιολογία (Von Bertalanffy 1950) και την *Κυβερνητική*, ως θεωρία επικοινωνίας έμβιων και μη έμβιων συστημάτων (Wiener, 1948). Βασική θέση της συστημικής, η οποία επισκοπεί το σύνολο των συστημάτων, φυσικών και κοινωνικών, είναι ότι όλα τα συστήματα έχουν κοινή, πολύπλοκη, μη γραμμική λειτουργία. Η συστημική αποτελεί δηλαδή, κατά μία έννοια, πτυχή της θεωρίας της πολυπλοκότητας. Βασικές της έννοιες, οι οποίες απαντούν και στη θεωρία του Luhmann, είναι οι ακόλουθες (1995):

- Σύστημα: ένα σύνολο ατόμων, εμβίων ή μη, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που αλληλοεξαρτώνται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Τα συστήματα είναι φυσικά/βιολογικά, κοινωνικά, τεχνοκρατικά και έχουν πολλά κοινά αλλά και διαφορές, λόγω της υφής μεταξύ τους. Το σύστημα δεν είναι απλό άθροισμα επιμέρους ατόμων και υποσυστημάτων, αλλά διακριτή, οργανική και λειτουργική οντότητα που τα υπερβαίνει, χάρη στην ιδιαίτερη οργάνωσή τους. Η οργάνωση αυτή είναι προσίδια του συστήματος, δεν προέρχεται δηλαδή από το εξωτερικό προς αυτό περιβάλλον, αλλά δημιουργείται σε αλληλεπίδραση μαζί του. Κάθε αλλαγή σε ένα επιμέρους στοιχείο του συστήματος επηρεάζει το σύνολο του συστήματος. Κάθε σύστημα στοχεύει στην ικανοποίηση των στόχων των μερών του και σε έναν γενικότερο στόχο που δικαιολογεί την ύπαρξή του. Ως σύστημα εκλαμβάνεται εν προκειμένω το ανοιχτό σύστημα, που βρίσκεται σε επαφή με το περιβάλλον και συνδέεται με αυτό σε δύο σημεία, της εισροής και της εκροής πληροφορίας (input-output).
- Αυτοοργάνωση (Self-organization): αυτοοργάνωση είναι ο δυναμικός και οργανωμένος μετασχηματισμός ενός συστήματος, με στόχο την προσαρμογή και την ανάπτυξή του.
- Αυτοποίηση (Autopoiesis): είναι η διαδικασία μέσα από την οποία ένας οργανισμός παράγει τον εαυτό του (π.χ. ένα κύτταρο, αφού η έννοια προέρχεται από τη βιολογία) (Maturana και Varela 1992). Στην περίπτωση των συστημάτων, ένα ιεραρχικά αυτοοργανωμένο σύστημα διατηρεί σταθερή την ισορροπία του, με συγκεκριμένες εσωτερικές διεργασίες δημιουργίας και καταστροφής.
- Δομική συνάφεια (Structural coupling): Τα αυτοποιητικά συστήματα διατηρούν ταυτόχρονα απόλυτη λειτουργική αυτοδυναμία, αλλά και σχέση αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον τους (και τα άλλα συστήματα), η οποία εξαρτάται από τη δομή του συστήματος.

Κατά τον Luhmann, ο οποίος υιοθετεί τη συστημική και την προσαρμόζει (όπως είπαμε) στα κοινωνικά συστήματα, κάθε κοινωνικό σύστημα-υποσύστημα είναι αυτοποιητικό, επηρεάζεται δηλαδή από το περιβάλλον, αλλά λειτουργεί με βάση τους δικούς του νόμους, που προκύπτουν από την εσωτερική ιεραρχία των μερών του και με βάση αυτούς αυτοαναπαράγεται. Αυτό σημαίνει ότι η ίδια η κοινωνία είναι ένα σύστημα, με όρια που τη διακρίνουν από το περιβάλλον, με το οποίο επικοινωνεί. Αποτελείται από υποσυστήματα, όπως το δίκαιο, η θρησκεία, η οικονομία, η τέχνη, τα ΜΜΕ κ.λπ. Οι αλλαγές προκύπτουν μέσα από την αλληλεπίδραση και τη δομική συνάφεια των αυτόνομων, αυτοποιητικών, λειτουργικά διαφοροποιημένων συστημάτων και υποσυστημάτων. Έτσι, η λογοτεχνία –και η μετάφραση– είναι ένα αυτοποιητικό σύστημα, συγκροτούμενο από επιμέρους πολύπλοκα συστήματα που αναπαράγουν τα στοιχεία από τα οποία αποτελούνται. Τα στοιχεία αυτά είναι επικοινωνίες που παράγονται και αναπαράγονται από ένα δίκτυο επικοινωνιών, οι οποίες δεν μπορούν, κατά τον Luhmann, να υπάρξουν εκτός του δικτύου αυτού. Επομένως, τα κοινωνικά συστήματα είναι συστήματα επικοινωνίας, τα οποία κινούνται βάση συγκεκριμένων προσδοκιών. Αναλόγως με την περίπτωση δηλαδή αναμένονται συγκεκριμένα στοιχεία και σχήματα επικοινωνίας, τα οποία παράγονται μέσα στο κοινωνικό σύστημα και το αναπαράγουν (αυτοποίηση) και/ή το μετασχηματίζουν (αυτοοργάνωση). Τα κοινωνικά συστήματα είναι συστήματα προσδοκιών, που καθορίζουν τις αλληλεπιδράσεις με το περιβάλλον, με στόχο τη μείωση της πολυπλοκότητας μέσα από την επιλογή (ενός εκ των πολλών ενδεχομένων). Στην περίπτωση των αλληλεξαρτώμενων συστημάτων, όπου οι δυνατότητες επιλογής του ενός εξαρτώνται από εκείνες του άλλου, εμφανίζονται οι προσδοκίες δευτέρου βαθμού, οι προσδοκίες των προσδοκιών: η γνωσιακή (ενδοσυστημική) και η κανονιστική (εξωσυστημική) προσδοκία. Η σταθερότητα ενός συστήματος προϋποθέτει και τις δύο προσδοκίες δευτέρου βαθμού.

Η θεωρία του Luhmann έχει ήδη ενταχθεί στη μεταφρασεολογική σκέψη (Tyulenev 2012, Hermans 1999, σελ. 137 κ.εξ.· Poltermann 1992). Ο Hermans επανέρχεται συχνά στον Luhmann, αναζητώντας στη θεωρία του την εννοιακή σκευή που θα ενισχύσει την αναστοχαστικότητα της μεταφρασεολογίας (2007). Αντίστοιχα, ο Hans J. Vermeer αναφέρεται στον Luhmann και στη θεωρία των κοινωνικών συστημάτων,

προσαρμόζοντάς την στη θεωρία του σκοπού και αναδεικνύοντας την πολυπλοκότητα της μετάφρασης αλλά και την ελευθερία και την ευθύνη του μεταφραστή (2006). Κατά τον Tyulenev, η μετάφραση μπορεί να θεωρηθεί ένα κοινωνικό σύστημα στη σχέση του με άλλα συστήματα, στο πλαίσιο μιας δυναμικής σχέσης αλληλεπίδρασης, η οποία θα επιτρέπει την υπέρβαση της αιτιακής απλούστευσης. Με αναφορά στον περιοδικό πίνακα των χημικών στοιχείων του Mendeleev, θεωρεί ότι η συσχέτιση της μετάφρασης με άλλα συστήματα μπορεί να αναδείξει, όπως ο πίνακας σε διαφορετικό επιστημονικό πεδίο, σχήματα και διασυνδέσεις που ως σήμερα μας διαφεύγουν. Αναφέρεται στη γενεαλογία των συστημάτων στη μεταφρασεολογία, ξεκινώντας από τους ρώσους φορμαλιστές και τα πολυσυστήματα, και καταλήγοντας στον Hermans και την εφαρμογή της θεωρίας του Luhmann στη μετάφραση σε διάφορα έργα του, από το 1999 ως το 2007, αλλά και στην *κοινωνιοκριτική της μετάφρασης* της Annie Brisset (1990). Παρουσιάζει ενδιαφέρον η άποψή του ότι η μετάφραση είναι ένα υποσύστημα που διαχωρίζει το σύστημα από το περιβάλλον και ταυτόχρονα το συνδέει με αυτό, ορίζοντας τα όρια του συστήματος. Αυτά τα όρια αφορούν το σύστημα στη σχέση του με τα υπόλοιπα κάθε φορά συστήματα, και ως εκ τούτου είναι πολλά και διαφορετικά και όχι μόνο τυπικά γεωγραφικά. Η μετάφραση είναι έτσι το σημείο συνάντησης του συστήματος με το περιβάλλον του και αυτό αποτελεί την ιδιαιτερότητά της (2012, σελ. 1-20).

4.2.3. Μια άλλη Κοινωνιολογία της Μετάφρασης: Η θεωρία του δικτύου δρώντων

Η **Θεωρία του δικτύου δρώντων** (Actor-Network Theory, ANT), ή αλλιώς «Κοινωνιολογία της Μετάφρασης», διατυπώνεται στη δεκαετία του 1980 από μια ομάδα ερευνητών, προερχόμενων από τον χώρο της επιστημολογίας, της τεχνολογίας και της κοινωνιολογίας, τους Michel Callon, Bruno Latour και John Law. Σύμφωνα με τη θεωρία τους, τόσο η τεχνολογία όσο και η κοινωνία παράγονται και διαμορφώνονται από τα δίκτυα, στα οποία μετέχουν όχι μόνο έμβια αλλά και μη έμβια όντα, άτομα, ομάδες, ιδέες, βιβλία και βιβλιοθήκες, υπολογιστές κ.λπ. Η κοινωνιολογία απλώς παρακολουθεί τη δράση των δικτύων και δεν βασίζεται σε προκαθορισμένα σχήματα σχετικά με το κοινωνικό στοιχείο. Τα δίκτυα αυτά συγκροτούνται με την πρωτοβουλία ενός δρώντος, χαρακτηρίζονται από διαφοροποιημένες και ιεραρχικές σχέσεις εκπροσώπησης και εξουσίας και η ενδυνάμωση ή η διάλυσή τους εξαρτάται τόσο από εσωτερικούς συσχετισμούς όσο και από τη σχέση τους με άλλα δίκτυα. Καθώς το δίκτυο ορίζεται από τις μεταφορές και τους μετασηματισμούς του, τη μεγαλύτερη δύναμη σ' αυτό διαθέτουν όσοι ελέγχουν τα *υποχρεωτικά σημεία περάσματος*, ενώ για τη διατήρηση του δικτύου είναι σημαντική η διαδικασία της *μετάφρασης* (traduction/translation), με την οποία οι δρώντες διασφαλίζουν τη μεταξύ τους συνεννόηση στη βάση ενός κοινού νοήματος, το οποίο βρίσκεται συνεχώς υπό διαπραγμάτευση. Το δίκτυο είναι υπό διαρκή διαμόρφωση.

Η θεωρία του δικτύου δρώντων έρχεται στη μετάφραση να εφαρμοστεί στην αποτύπωση των δικτύων στο πλαίσιο της, όπως διατείνεται ο Chesterman (2006, σελ. 21-22) ότι δείχνουν οι ως σήμερα εφαρμογές της θεωρίας. Χρησιμεύει δηλαδή ως μοντέλο για την αποτύπωση των σχέσεων μεταξύ δρώντων στη μετάφραση, κατά τη διαδικασία παραγωγής ενός έργου, συνδέοντας πρόσωπα, όπως ο μεταφραστής, ο συγγραφέας και ο εκδότης, με αντικείμενα, όπως το ξένο και το μεταφρασμένο κείμενο. Ο πιο ισχυρός δρων εισάγει, όπως πάντα, ή «στρατολογεί» νέους δρώντες και η διαδικασία συνεχίζεται επ' άπειρον, καθώς παράγονται έργα ως αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης μεταξύ των δρώντων. Η Héléne Buzelin είναι μια από τις πρώτες μεταφρασεολόγους που ανέτρεξαν στην ANT, συνδυάζοντάς την με το μοντέλο του Bourdieu (2005), για να εξετάσει τη μετάφραση «εν τω γίνεσθαι», καθώς η εκ των υστέρων μελέτη της μπορεί να αγνοήσει σημαντικά στοιχεία, που δεν βρίσκονται πλέον στο προσκήνιο –όπως την επικοινωνία μεταξύ των δρώντων του δικτύου της. Η επικοινωνία αυτή καταγράφει εκ των έσω και εν θερμώ τη μετάφραση τόσο ως φαινόμενο (επιλογή κειμένων, μεταφραστών κ.λπ.) όσο και ως διαδικασία (το πώς και το γιατί της μετάφρασης).

Αντίστοιχη είναι και η επιλογή της Szu-wen Cindy Kung, η οποία επίσης συνδυάζει την ANT με τη θεωρία του Bourdieu στη μελέτη της διακίνησης της λογοτεχνίας της Ταϊβάν και ειδικότερα του ταϊβανέζικου μυθιστορήματος στις ΗΠΑ. Μελετά τη μετάφραση των μυθιστορημάτων ως συνεργατική, δικτυακή πρακτική, στην οποία μετέχουν δρώντες διαφοροποιημένοι σε πολλά επίπεδα (2009). Η Kristiina Abdallah επίσης συνδέει την ANT με τη θεωρία του Bourdieu στη μελέτη Φινλανδών μεταφραστών (2012 και 2014) και επανέρχεται συστηματικά και κριτικά σε διάφορες εκδοχές της θεωρίας των δικτύων δρώντων (2007).

Θα κλείσουμε με μια παρατήρηση που έχει να κάνει με τη μεταφορική χρήση της λέξης «μετάφραση», η οποία απαντά όλο και πιο συχνά σε διαφορετικούς γνωστικούς κλάδους. Προκαλεί συζητήσεις που μας επαναφέρουν στη διεπιστημονική φύση της μεταφρασεολογίας, αλλά και στην «ιδιοκτησία» του όρου «μετάφραση». Έτσι, ο Michael Cronin θεωρεί ότι η αποσπασματική αναφορά στη

μετάφραση, χωρίς συσχέτιση με τη μετάφραση καθαυτή και τη μεταφρασεολογία, οφείλεται ίσως στη νομαδική φύση όχι μόνο των μεταφραστών αλλά και της ίδιας της μεταφρασεολογίας (2000, σελ. 104, το παραθέτει η Wolf 2009, σελ. 77, όπως και όλη τη σχετική συζήτηση). Καθώς καμία κανονιστική πρακτική δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική, η Wolf επισημαίνει εύστοχα ότι η μεταφορά της μετάφρασης επιβεβαιώνει τη διεπιστημονικότητα της ίδιας και της σπουδής της και ότι η ενίσχυση της κοινωνιοπολιτικής έρευνας στο πλαίσιο της είναι η μόνη σοβαρή απάντηση σε κάθε είδους αμφισβητήσεις (ό.π., σελ. 78). Στο ίδιο κείμενό, η Wolf παρουσιάζει ορισμένες νέες συνεισφορές στο πεδίο της κοινωνιολογίας της μετάφρασης, που μαρτυρούν τη ζωντάνια του διεπιστημονικού διαλόγου (ό.π., σελ. 74-75).

4.3. Οι βασικοί τομείς της κοινωνικά προσανατολισμένης μεταφρασεολογικής έρευνας

Στην τρίτη ενότητα θα εξετάσουμε τα πεδία της κοινωνιολογικής έρευνας στη μεταφρασεολογία, υπογραμμίζοντας ότι η επισκόπηση των κοινωνιολογικών θεωριών που προηγήθηκε είναι ενδεικτική και επ' ουδενί καλύπτει την ερευνητική πολυμορφία του πεδίου. Δεν αναφερθήκαμε, λόγου χάρη, αναλυτικά στην ιστοριογραφία της μετάφρασης, η οποία αποτελεί σημαντικό κλάδο της κοινωνικής θεώρησής της, ούτε στην κοινωνιοκριτική ή στα κοινωνιογλωσσολογικά μοντέλα και στην κριτική ανάλυση λόγου. Παραπέμπουμε για όλα αυτά στον Chesterman (2006 και 2007) και τη Wolf (2007 και 2009). Για λόγους μεθοδολογικούς, θα αναφερθούμε στη συνέχεια στους τομείς μελέτης της μετάφρασης, ώστε να θέσουμε τα πλέον σημαντικά ερωτήματα. Τέλος, θα δώσουμε ορισμένα παραδείγματα κοινωνιολογικής έρευνας.

4.3.1. Χαρτογράφηση του πεδίου και ερευνητικά ερωτήματα

Η χαρτογράφηση του πεδίου της μετάφρασης και της μελέτης της αναδεικνύει, κατά τον Chesterman, τέσσερα κύρια πλαίσια αναφοράς:

- το γλωσσικό,
- το πολιτισμικό (ιδέες, ιδεολογίες, αξίες κ.λπ.),
- το κοινωνιολογικό (πρόσωπα, ομάδες, θεσμοί κ.λπ.),
- το γνωσιακό, νοητικές διεργασίες, λήψη αποφάσεων κ.λπ. (2006, σελ. 11).

Είναι σαφές ότι τα πλαίσια αυτά δεν είναι στεγανά αλλά ανοιχτά και οι έννοιές τους εμπίπτουν συχνά σε περισσότερα του ενός και μετασχηματίζονται αναλόγως. Ο Chesterman ονομάζει αυτές τις έννοιες έννοιες-γέφυρες, *συνδετικές έννοιες* (bridge concepts), που συνδέουν τους διάφορους ερευνητικούς προσανατολισμούς, όπως λόγου χάρη η έννοια της νόρμας (2007). Θα μπορούσαμε να πούμε εξίσου πολλά, στο επίπεδο αυτό, για τη γλώσσα και τη λήψη αποφάσεων, που σαφώς αναφέρεται και στο γνωσιακό και στο κοινωνικό πεδίο κ.λπ.

Στην περίπτωση της μετάφρασης λοιπόν, που μας ενδιαφέρει εδώ (και όχι της μεταφρασεολογίας, στην οποία η κοινωνιολογική προοπτική είναι διαφορετική, όπως υπογραμμίζει ο Gambier, κάνοντας λόγο για *κοινωνιομεταφρασεολογία* [2007]), η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον πολιτισμό και την κοινωνία, ο προβληματισμός εκτείνεται σε ποικίλους ερευνητικούς τομείς, που μπορούν μεθοδολογικά να συνοπιστούν στο μετάφρασμα, τον μεταφραστή και τη μετάφραση ως κοινωνική πρακτική (Chesterman 2006, Wolf 2007). Ο πρώτος από τους τομείς αυτούς, στον οποίο μάλιστα έχουν ήδη διεξαχθεί σημαντικές έρευνες, είναι η *κοινωνιολογία της μετάφρασης ως προϊόντος*, η κοινωνιολογία δηλαδή του μεταφράσματος, που καλύπτει, μεταξύ άλλων, την επιλογή, παραγωγή, κύρωση, διακίνηση και διαφύλαξη των μεταφρασμένων κειμένων. Ο δεύτερος τομέας είναι η *κοινωνιολογία του μεταφραστή*, ως πρωταρχικής –αν και όχι μοναδικής– δρώσας δύναμης στη μετάφραση, ο οποίος επικαθορίζεται ποικιλοτρόπως κοινωνικά –στον τομέα αυτό γίνονται όλο και περισσότερες έρευνες. Ο τελευταίος και περισσότερο παραγνωρισμένος τομέας είναι η *κοινωνιολογία της μετάφρασης ως διαδικασίας*, όπου η μετάφραση (προτείνεται να) μελετάται ως *κοινωνική πρακτική*.

Τοποθετώντας σφαιρικά τη μετάφραση στις σύγχρονες συνθήκες, στις οποίες ένας μεταφραστής ενδύεται δυνάμει αντικρουόμενους ρόλους, δουλεύοντας λόγου χάρη για μια πολυεθνική και συμμετέχοντας την ίδια στιγμή σε κοινοτικές και ακτιβιστικές μεταφραστικές πρωτοβουλίες, ο Gambier θέτει μια σειρά από ερωτήματα που καλύπτουν πολλές πτυχές όλων των τομέων και ερμηνεύουν την επιτυχία των θεωριών που προαναφέραμε. Τα ερωτήματα αυτά αφορούν τους διαύλους επικοινωνίας της κοινωνίας και των επιμέρους

δομών της (εκδοτικό, εκπαιδευτικό πεδίο, μαζικοί φορείς κ.λπ.) με το ελεύθερο και δημιουργικό άτομο· την ύπαρξη κανονικότητας στη συμπεριφορά των μεταφραστών και την ερμηνεία τους πέρα από τον ντετερμινισμό και τον ατομικισμό· τη δομή, την υποκειμενικότητα, τη νόρμα και τη βίωσή τους από τον μεταφραστή (2006, σελ. 38). Πολύ πιο αναλυτικά ερωτήματα με πολλαπλή κατεύθυνση θέτει ο Chesterman, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα προβληματισμού σχετικά με τους δρώντες στο πεδίο της μετάφρασης και τις μεταξύ τους σχέσεις· τη διαφοροποίηση των διεργασιών και των πηγών σε σχέση με την ιδιαιτερότητα των κειμένων· την αυτοεικόνα των μεταφραστών και την εικόνα των άλλων γι' αυτούς και τη μετάφραση· τις υλικές και συμβολικές απολαβές τους από τη δουλειά τους κ.λπ. (2006, σελ. 20).

Μεγαλύτερο όμως ακόμη ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προτάσεις του Gambier για συγκεκριμένες μελέτες που μπορούν να εκπονηθούν όσον αφορά το μετάφρασμα και τον μεταφραστή (2006, σελ. 39-40). Συγκεκριμένα ως προς τους μεταφραστές, η έρευνα μπορεί, για παράδειγμα, να κατευθυνθεί:

1. προς τη συλλογή συγκεκριμένων στοιχείων για τη ζωή των μεταφραστών, τη διαδρομή τους, προς τη διερεύνηση της έξις τους,
2. την παρακολούθηση των νέων μεταφραστών κατά την είσοδό τους στο επάγγελμα (ο Gambier ρωτά πώς τους ανατέθηκε το πρώτο τους μυθιστόρημα, λόγου χάρη),
3. προς την καταγραφή και ανάλυση της συλλογικής δουλειάς, σε διάφορα πεδία της μετάφρασης και στη διερμηνεία.

Αντίστοιχες ερωτήσεις θέτει και ως προς το μετάφρασμα σχετικά με:

1. τη θέση της μετάφρασης ως στρατηγικής στις διεθνείς σχέσεις σε όλα τα επίπεδα,
2. την ανάλυση των αναγκών μετάφρασης σε συγκεκριμένους τομείς,
3. τη σχέση των αναγκών με την προσφορά και τις σχολές μετάφρασης που πολλαπλασιάζονται κ.λπ.

4.3.2. Παραδείγματα: από την ασυμμετρία των μεταφραστικών ανταλλαγών στην οικονομία του κύρους και το ύφος

Οι απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα απαιτούν συγκεκριμένα στοιχεία, τα οποία λείπουν όσον αφορά την ελληνική πραγματικότητα, είτε πρόκειται για στοιχεία σχετικά με την εκδοτική παραγωγή ή με τους μεταφραστές και τις συνθήκες άσκησης του μεταφραστικού επαγγέλματος. Η σημασία των στοιχείων αυτών έχει συχνά υπογραμμιστεί στη μεταφρασεολογική έρευνα ([Poupaud, Pym & Torres Simón 2009](#)). Σημειώνουμε εδώ ότι οι περισσότερες έρευνες κοινωνιολογικού προσανατολισμού χρησιμοποιούν στοιχεία από τη βάση Index Translationum της Unesco, η οποία όμως ενημερώνεται πλημμελώς όσον αφορά τα ελληνικά. Επομένως, το πλέον σημαντικό είναι να υπάρξει μια συνεργασία όλων των δρώντων του ελληνικού μεταφραστικού δικτύου για τη συλλογή αυτών των στοιχείων και τη δημοσίευσή τους στη συνέχεια.

Στις θετικές πρωτοβουλίες, πάντως, περιλαμβάνεται, για παράδειγμα, η καταγραφή της ελληνικής μεταφρασεολογικής στον ελληνόφωνο χώρο σε διαδικτυακή Βιβλιογραφική Βάση (Γραμμενίδης online). Η καταγραφή αυτή επιτρέπει τον αναστοχασμό πάνω στην εξέλιξη του μεταφρασεολογικού πεδίου και τον προβληματισμό πάνω στην έξη των ερευνητών επίσης. Το διαδίκτυο επιτρέπει την χωρίς κόστος δημοσίευση των στοιχείων και τον ταχύτατο διαμοιρασμό τους. Μια άλλη πρωτοβουλία, η οποία ενδεχομένως θα υποστηρίξει ανάλογες έρευνες στο μέλλον, είναι το Αρχείο Ελληνόφωνων Μεταφραστών Λογοτεχνίας, που βρίσκεται στα πρώτα του βήματα και επιδιώκει να παρουσιάσει σταδιακά τους μεταφραστές λογοτεχνίας μέσα από τα δικά τους λόγια, όσον αφορά τη σχέση τους με τη μετάφραση και διαμέσου του έργου τους. Πρόκειται για ένα έργο του Μεταπτυχιακού Μετάφρασης Λογοτεχνίας και Επιστημών του Ανθρώπου του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΑΠΘ (2014-5), το οποίο εξ αρχής ανέλαβαν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και συνεχίζεται με την υποστήριξη προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών. Επιδίωξή του, μεταξύ άλλων, είναι να αντιπαλέψει την αφάνεια του μεταφραστή που, παραδόξως, ενισχύεται στο διαδίκτυο, αλλά και να λειτουργήσει μακροπρόθεσμα ως αρχείο μεταφραστών και μεταφράσεων (<http://echo.fr.l.auth.gr/literarytranslators/translators.php>). Η έκδοση της δίτομης **Βιβλιογραφίας των ελληνικών μεταφράσεων της ξένης λογοτεχνίας ΙΘ' - Κ' αι. (2006 και 2013) από τον Κ. Γ. Κασίνη** παρείχε επίσης σημαντικά στοιχεία για τη μελέτη της ιστορίας του πεδίου.

Στο επίπεδο της αποτύπωσης αναγκών σε συγκεκριμένους τομείς, θα αναφέρουμε την πολύ ενδιαφέρουσα έρευνα του Ανδρέα Παναγόπουλου (2014 online) για τις ανάγκες μετάφρασης και διερμηνείας στις διεθνείς ειδήσεις των τηλεοπτικών σταθμών εθνικής εμβέλειας. Από την έρευνα αυτή προκύπτει η ανάγκη επιμόρφωσης των δημοσιογράφων στη μετάφραση και όχι το αναμενόμενο αντίθετο, η ανάγκη δηλαδή περισσότερων μεταφραστών στα ΜΜΕ, και τίθενται ποικίλα ζητήματα που αφορούν, όπως αποδεικνύεται από εργασίες σε άλλες γλώσσες, την κοινωνιολογία των ειδήσεων. Για παράδειγμα, αναδεικνύονται οι ποικίλες πολιτικές και γλωσσικές ιεραρχίες στο πεδίο της επικοινωνίας και ειδικότερα στις διεθνείς ειδήσεις. Στην Εικόνα 4.1., βλέπουμε τη διαφάνεια από την παρουσίαση του Παναγόπουλου που αφορά το προφίλ των δημοσιογράφων στις διεθνείς ειδήσεις, σε συνάρτηση με το πλαίσιο επιλογής και μετάφρασης των ειδήσεων. Ενδιαφέρον έχει η παρατήρηση, λόγου χάρη, ότι η ηγεμονική θέση της Γερμανίας αυξάνει τις ειδήσεις στη γερμανική γλώσσα και επομένως τη ζήτηση γερμανόφωνων δημοσιογράφων.

Η «ΡΑΤΣΑ» ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

- «ΕΠΙΜΙΞΙΑ» ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ (ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ ΜΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ).
- ΜΙΝΙΜΟΥΜ ΔΥΟ ΓΛΩΣΣΕΣ, ΕΚ ΤΩΝ ΟΥΚ ΑΝΕΥ ΑΡΙΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ
- ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ, ΒΑΣΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ (ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, κλπ.)
- ΔΕΝ ΚΑΝΟΥΝ ΡΕΠΟΡΤΑΖ ΑΠΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ
- ΒΑΣΙΚΟ ΠΡΟΣΩΝ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΟΥΝ ΝΑ ΓΡΑΦΟΥΝ ΚΑΙ ΝΑ ΠΑΡΑΓΟΥΝ ΕΙΔΗΣΕΙΣ (ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ)
- ΝΑ ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΥΝ ΑΛΛΑ ΝΑ ΑΞΙΟΛΟΓΟΥΝ ΤΙ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΕΙΔΗΣΗ Ή ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΕΙΔΗΣΗΣ

Επικοινωνιακός Ιμπεριαλισμός.

Τα παγκόσμια Μέσα προωθούν σχέσεις εξάρτησης (οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές) ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΚΕΣ

Άνιση σχέση στη ροή Ειδήσεων (Αυξάνει την παγκόσμια ισχύ των μεγάλων και πλούσιων χωρών-Εμποδίζει την ανάπτυξη εθνικής ταυτότητας/ αυτοεικόνας)

Πολιτιστική Ομογενοποίηση (Οι ροές των ΜΜΕ οδηγούν σε μια κυρίαρχη μορφή πολιτισμού αναντίστοιχη με την πραγματική εμπειρία των περισσότερων)

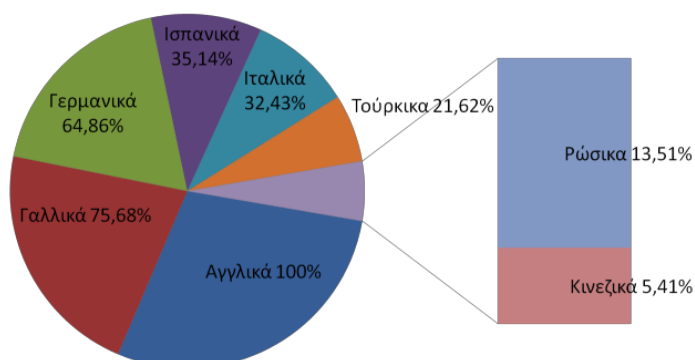
Εικόνα 4.1. <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=1771> .

Ο Παναγόπουλος, στην παρουσίασή του, θέτει τα ζητήματα της επιλογής ειδήσεων, σε συνάρτηση με τα μεγάλα πρακτορεία, τα επιφανή πρόσωπα, τον χρόνο-επικαιρότητα, τη γειτνίαση, υπό την έννοια της αίσθησης κοινής αντίληψης, την ομογενοποίηση που αντισταθμίζεται από την οικειοποίηση του ξένου στα δελτία ειδήσεων. Στη συνέχεια, παραθέτει τα στοιχεία για τις γλώσσες που είναι απαραίτητες στην παραγωγή δελτίων διεθνών ειδήσεων και τις ταξινομεί ιεραρχικά, όπως βλέπουμε στις Εικόνες 4.2, 4.3:

—Αγγλικά 10.00	—Γαλλικά 8.30
—Γερμανικά 7.97	—Ισπανικά 5.65
—Ιταλικά 5.49	—Σουηδικά 2.32
—Ρωσικά 4.51	—Τούρκικα 4.81
—Κινέζικα 2.46	—Αραβικά 3.49

Εικόνα 4.2. Γλώσσες στην παραγωγή δελτίων διεθνών ειδήσεων

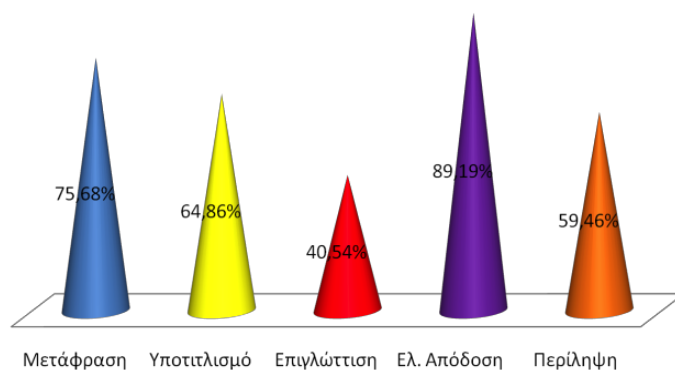
ΟΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

Εικόνα 4.3. <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=1771>.

Εξίσου ενδιαφέροντα είναι τα δημογραφικά στοιχεία και η στάση απέναντι στη μετάφραση-διερμηνεία, τις οποίες αντιμετωπίζουν ενιαία ως όψεις της ίδιας διαδικασίας στην οποία μετέχουν, αλλά και η διαφοροποίηση ανάμεσα στη μετάφραση και την απόδοση. Στην Εικόνα 4.4. βλέπει κανείς ότι οι δημοσιογράφοι εργάζονται πλήρως ως μεταφραστές:

Οι μεταφραστικές εργασίες που κάνουν οι συντάκτες στο εξωτερικό δελτίο

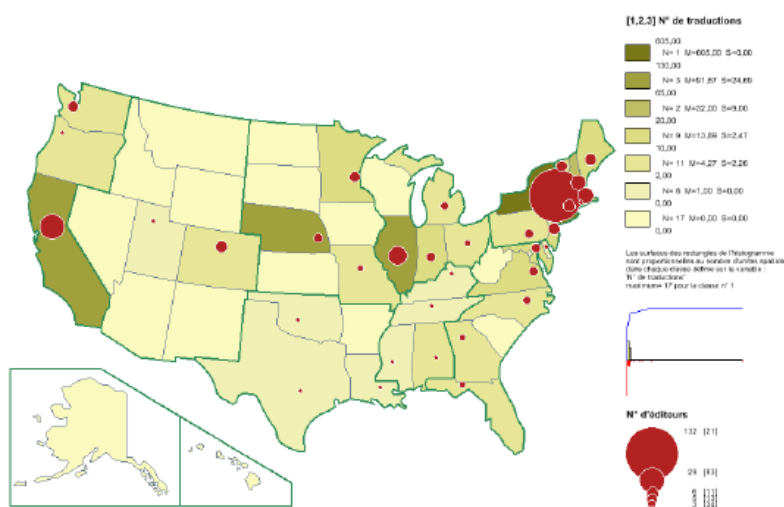

Εικόνα 4.4. <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=1771>.

Τα στοιχεία από την έρευνα αυτή ανοίγουν γόνιμο πεδίο για μια κοινωνιολογία των ειδήσεων, όπως αυτή που προτείνει η Bielsa Mialet (2010), με άξονα την ελληνική πραγματικότητα βέβαια. Η Bielsa Mialet ξεκινά την τοποθέτησή της με τη διαπίστωση της παραγνώρισης του πεδίου των ειδήσεων (παρότι σχετική, συμπληρώνουμε εμείς με βάση την υφιστάμενη βιβλιογραφία). Θεωρεί ότι «οι μεταφραστικές σπουδές έδειξαν ως επί το πλείστον ελάχιστον ενδιαφέρον [ως σήμερα] για κειμενικές πρακτικές που αφορούν, σε μεγάλο βαθμό, δημοσιογράφους και όχι μεταφραστές», όπως επίσης ότι «η κοινωνιολογία των Μέσων δεν έδωσε βάρος στη μελέτη των γλωσσικών διαδικασιών μέσα από τις οποίες παράγονται και μεταδίδονται οι ειδήσεις πέρα από γεωγραφικά, πολιτισμικά και γλωσσικά σύνορα» (ό.π., σελ. 153). Θυμίζει ότι το γαλλικό πρακτορείο Havas, πρόδρομος του Agence France-Presse (AFP), ιδρύθηκε αρχικά το 1835 ως μεταφραστικό γραφείο. Ανατρέχοντας στην ιστορική αναδρομή του [AFP](#), διαβάζουμε κάτι παρόμοιο: «Είναι το πρώτο διεθνές πρακτορείο ειδήσεων και χρησιμοποιεί ένα δίκτυο ανταποκριτών και μεταφραστών». Ενδιαφέρον έχει

η ερμηνεία της «διπλής αφάνειας» της μετάφρασης των ειδήσεων (Bielsa 2007, σελ. 151· Bielsa and Bassnett 2009, σελ. 72-3): οφείλεται στο γεγονός ότι γίνεται από δημοσιογράφους, με κυρίαρχο το αίτημα για ρέουσα μετάφραση αφενός και στον παρεμβατισμό πάνω στα κείμενα αφετέρου, που καταλήγει σε πολλές περιπτώσεις σε απόδοση και επί της ουσίας μεταγραφή (rewriting). Η μεταγραφή αυτή σημαίνει αλλαγή σε τίτλους, εισαγωγές, leads, αναδιάρθρωση του κειμένου, συγκερασμό διαφορετικών πηγών στο ίδιο άρθρο, με τρόπο που παραπέμπει, λόγου χάρη, στην τοπική προσαρμογή. Ενδιαφέρον έχει η κεντρικότητα της αγγλικής γλώσσας, την οποία και η ίδια επισημαίνει, σχολιάζοντας τη θέση των μεγάλων αγγλόφωνων πρακτορείων, όπως και η οικειοποίηση ως τρέχουσα μεταφραστική στρατηγική στις διεθνείς ειδήσεις. Το σημαντικό συμπέρασμα είναι η ιδιαίτερη θέση της μετάφρασης στις διεθνείς ειδήσεις, ως ιδιαίτερη μορφή διαπολιτισμικής επικοινωνίας, η οποία αξίζει να βρεθεί στο επίκεντρο της μεταφρασεολογικής μελέτης, με άξονα μια κοινωνιολογική προοπτική.

Το επόμενο παράδειγμα αφορά τη διακίνηση πολιτισμικών αγαθών και σχετίζεται συνακόλουθα με τις θέσεις του Bourdieu, των οποίων σε μεγάλο βαθμό αποτελεί εφαρμογή. Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες εργασίες στον χώρο της κοινωνιολογίας του πολιτισμού, ειδικότερα του βιβλίου, και της μετάφρασης είναι η μελέτη των διεθνών μεταφραστικών ροών από τους Sapiro & Heilbron (2002 και 2007), οι οποίοι βασίζονται, λοιπόν, ως επί το πλείστον αλλά όχι αποκλειστικά, στο μοντέλο του Bourdieu –με στοιχεία από τη δομιστική προσέγγιση της θεωρίας των πολυσυστημάτων αλλά και το παγκόσμιο γλωσσικό σύστημα του Abram de Swann (2001). Θα παρουσιάσουμε συνοπτικά στη συνέχεια την έρευνα της Sapiro για τις λογοτεχνικές ανταλλαγές ανάμεσα στο Παρίσι και τη Νέα Υόρκη την εποχή της παγκοσμιοποίησης, μετά το 1990 δηλαδή (2010), στο πλαίσιο μιας μετακίνησης ισχύος και εξουσίας από την Ευρώπη στις ΗΠΑ. Στην Εικόνα 4.5. που ακολουθεί, απεικονίζονται οι γαλλικές μεταφράσεις στις ΗΠΑ από το 1990 ως το 2003 (αριθμός μεταφράσεων και εκδοτών). Ο χάρτης, μαζί με μια σειρά γραφήματα και πίνακες, περιλαμβάνεται στο έργο της Gisèle Sapiro (2010) και σημειώνει τόσο την κυριαρχία της Νέας Υόρκης, όσον αφορά τη δημοσίευση λογοτεχνικών έργων (της παιδικής λογοτεχνίας συμπεριλαμβανομένης), αλλά και την πολύ μεγαλύτερη εκδοτική διασπορά σε σχέση με τη Γαλλία, η οποία εν μέρει οφείλεται στους πανεπιστημιακούς εκδοτικούς οίκους.

Carte 1 : Répartition géographique des traductions littéraires du français en anglais publiées aux USA (1990-2003): nombre de traductions et nombre d'éditeurs.

Source : Base Sapiro.

Εικόνα 4.5. Χάρτης 1. Γεωγραφική κατανομή των λογοτεχνικών μεταφράσεων από τα γαλλικά στα αγγλικά, που δημοσιεύτηκαν στις ΗΠΑ (1990-2003): αριθμός μεταφράσεων και αριθμός εκδοτών (Sapiro 2010, 14).

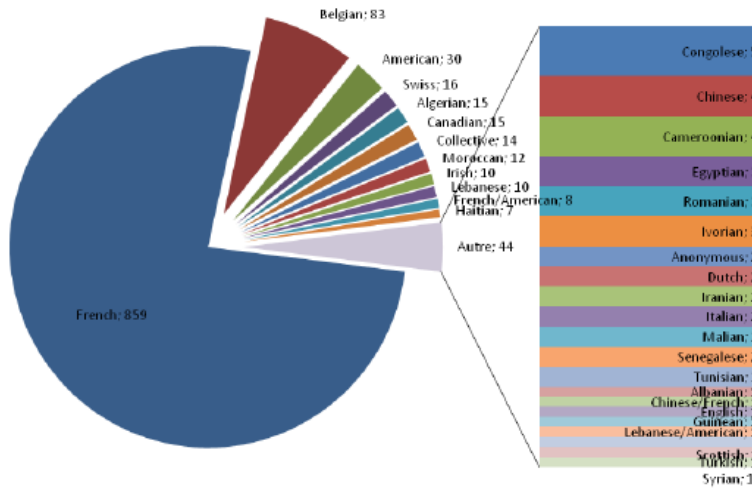
Παραθέτουμε στη συνέχεια την αρχή της εισαγωγής της, η οποία εξηγεί την οπτική της, θέτει το ζήτημα των σχέσεων της κοινωνιολογίας με τη μετάφραση και αναφέρεται στα θεωρητικά μοντέλα στα οποία βασίστηκε (2010, σελ. 6):

Το Παρίσι και η Νέα Υόρκη είναι δύο κέντρα της παγκόσμιας εκδοτικής αγοράς. Χάρη στη συγκέντρωση των εκδοτικών οίκων στους κόλπους τους, διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στις

διεθνείς πολιτισμικές ανταλλαγές. Επί μακρόν, το Παρίσι υπήρξε η πρωτεύουσα της Παγκόσμιας Πολιτείας των Γραμμάτων. Από τη δεκαετία του 1960, η Νέα Υόρκη επέβαλε και αυτή την παρουσία της. Αυτή η κεντρική θέση τους προσδίδει τον ρόλο του διαμεσολαβητή στην αγορά της μετάφρασης: ό,τι μεταφράζεται στα αγγλικά ή τα γαλλικά, τις *linguae francae*, έχει περισσότερες πιθανότητες να μεταφραστεί και σε άλλες γλώσσες. Επομένως, ο ρόλος τους στο παγκόσμιο χρηματιστήριο των μεταφράσεων είναι μείζων και εκφράζεται αφενός με τη δύναμη που έχουν να καταξιώνουν στο πλαίσιο της Παγκόσμιας πολιτείας των γραμμάτων και αφετέρου με τον ρόλο τους στη διαφύλαξη (ή τη μη διαφύλαξη) της πολιτισμικής πολυμορφίας. Οι εκδοτικές ανταλλαγές ανάμεσα στα δύο αυτά κέντρα της παγκόσμιας αγοράς του βιβλίου από το 1990 και εξής συνιστούν, ως εκ τούτου, ένα σημαντικό πεδίο όσον αφορά την κατανόηση των μετασχηματισμών της, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Οι μελέτες για τη μετάφραση αποτελούν ένα αυτόνομο πεδίο, το πεδίο των μεταφραστικών σπουδών, που έχει παραγάγει έργα αναφοράς. Εντούτοις, παρά το ενδιαφέρον που δείχνει για τα κοινωνικά διακυβεύματα της μετάφρασης, οι σχετικές μελέτες συνεχίζουν να εστιάζουν στα κείμενα, χωρίς να διερευνούν τη λειτουργία της αγοράς της μετάφρασης και τον ρόλο των μεσολαβητών στις διαπολιτισμικές ανταλλαγές. Μ' αυτό ακριβώς ασχολείται η κοινωνιολογία της μετάφρασης, που αναπτύχθηκε στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Κοινωνιολογίας. Σε θεωρητικό επίπεδο, η προσέγγιση αυτή συναρθώνει δύο μοντέλα: τη θεωρία των πεδίων του Pierre Bourdieu, την οποία εφαρμόζει στον τομέα των εκδόσεων· και το μοντέλο ανάλυσης κέντρου-περιφέρειας, το οποίο εφάρμοσε ο Abram de Swaan στο σύστημα σχέσεων μεταξύ γλωσσών και έπειτα μετέφερε ο Johan Heilbron στο σύστημα των μεταφράσεων: η ασυμμετρία των μεταφραστικών ροών μεταξύ γλωσσών αποκαλύπτει την άνιση δομή του χώρου αυτού, καθώς τα βιβλία διακινούνται πιο μαζικά από το κέντρο προς την περιφέρεια, παρά το αντίστροφο.

Η Sapirο συνδυάζει ποσοτικές μεθόδους (στοιχεία από το Index Translationum της Unesco, τη γαλλική βάση κυκλοφορούντων βιβλίων Electre κ.λπ.) με ποιοτικές μεθόδους (επιτόπια έρευνα και συνεντεύξεις), για να επισημάνει την πολυπαραγοντική ασυμμετρία στις μεταφραστικές ροές των δύο γλωσσών-χωρών. Εξετάζει τη διαφοροποίηση ανάμεσα στον ευρύ και τον στενό κύκλο της λογοτεχνίας, τη μαζική παραγωγή και την ποιοτική λογοτεχνία, και την εφαρμογή της στο παγκόσμιο παράδειγμα, δίνοντας ωστόσο έμφαση στην ιδιαίτερη θέση που καταλαμβάνουν συγκεκριμένες πόλεις στη διακίνηση και την καταξίωση της λογοτεχνίας, μεταξύ των οποίων και η Νέα Υόρκη και το Παρίσι. Συνδέει τις ανταλλαγές σε επίπεδο έργο με τις εκδοτικές ανταλλαγές, φωτίζοντας τις διαφορές ανάμεσα στο εκδοτικό τοπίο της Γαλλίας και των ΗΠΑ, με έμφαση στον τρόπο ταξινόμησης των έργων. Έχει ενδιαφέρον η επισήμανση ότι η Γαλλία συνεχίζει να οργανώνει την εκδοτική της παραγωγή με βάση το δίπολο «γαλλική λογοτεχνία» και «ξένη λογοτεχνία» – όπως και η Ελλάδα αντίστοιχα, ενώ οι ΗΠΑ όχι. Αυτό δεν σημαίνει εντούτοις ότι η γαλλική αυτή λογοτεχνία, η οποία και διά νόμου από το 1993 ορίζεται ως γαλλόφωνη, εξάγεται ομοιοτρόπως. Στην Εικόνα 4.6, βλέπουμε τον πίνακα των μεταφράσεων έργων της γαλλικής-γαλλόφωνης λογοτεχνίας, με βάση την εθνικότητα του συγγραφέα:

Graphique 13 : Répartition des traductions littéraires du français en anglais selon la nationalité des auteurs (1990-2003).

Εικόνα 4.6. Κατανομή των λογοτεχνικών μεταφράσεων από τα γαλλικά προς τα αγγλικά με βάση την εθνικότητα των συγγραφέων (1990-2003) (Sapiro 2010, σελ. 54).

Να σημειώσουμε, τέλος, την τοποθέτηση της Sapiro σχετικά με τη μελέτη της μετάφρασης. Υπογραμμίζουμε ότι η Sapiro ενσωματώνει τις μεταφράσεις στην κοινωνιολογία και όχι το αντίστροφο, επαναφέροντάς μας στην αρχική μας ανάλυση για τη διεπιστημονικότητα: έχουμε να κάνουμε με μια μεταφρασεολογική στροφή στην κοινωνιολογία, που συγκλίνει προς την κοινωνιολογική στροφή της μεταφρασεολογίας, με όρους πραγματικά συνοδοιπορίας, όπως λέγαμε στην αρχή. Η σύγκλιση των διαφορετικών αυτών πεδίων, καθώς αμφοτέρωθεν διεγείρονται, οδηγεί την έρευνα σε νέους δρόμους. Ας έχουμε πάντα κατά νου, ωστόσο, ότι η κοινωνιολογική προσέγγιση δεν πρέπει να μας απομακρύνει από την εκ του σύνεγγυς ανάγνωση των μεταφράσεων, όπως άλλωστε υπογραμμίζουν πολλοί θεωρητικοί.

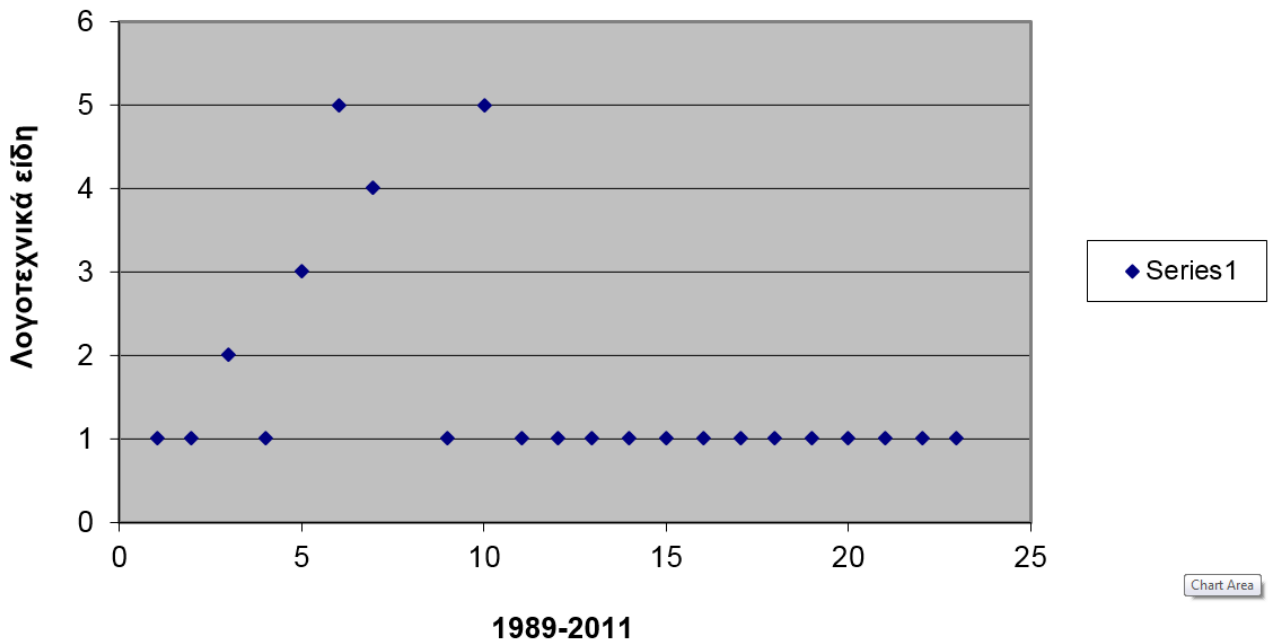
Θα παραμείνουμε στο πεδίο της κοινωνιολογίας των μεταφρασμάτων, με ένα παράδειγμα που συσχετίζει την οικονομία του κύρους και της καταξίωσης (economy of prestige) στη μετάφραση με τις διεθνείς μεταφραστικές ροές και ανταλλαγές (Dimitroulia, under publication). Η εργασία αυτή, που τιτλοφορείται *Literary Translation Awards and the Dynamics of the Translation Field* («Τα βραβεία λογοτεχνικής μετάφρασης και η δυναμική του μεταφραστικού πεδίου»), επιδιώκει να παρουσιάσει το ελληνικό λογοτεχνικό/ μεταφραστικό πεδίο μέσα από μια σημαντική για την αυτονόμηση και τη δυναμική του παράμετρο, δηλαδή τα Κρατικά βραβεία λογοτεχνικής μετάφρασης, που θεσπίστηκαν το 1989. Η εργασία μελετά τα δεδομένα των βραβείων, από το 1989 ως το 2011, τόσο από ξένες γλώσσες προς την ελληνική όσο και από την ελληνική προς ξένες γλώσσες –το δεύτερο αυτό βραβείο θεσπίστηκε αργότερα, απονέμονταν χωρίς κανονικότητα για ένα διάστημα και εδραιώθηκε μία δεκαετία σχεδόν αργότερα από το βραβείο μετάφρασης προς τα ελληνικά.

Στόχος της εργασίας είναι να δείξει τη λειτουργία του θεσμού του βραβείου στο μεταφραστικό πεδίο σε σχέση αφενός με τη διαμόρφωσή του και αφετέρου με τη θέση του μέσα στο πεδίο των μεταφραστικών ανταλλαγών στο πλαίσιο του παγκόσμιου λογοτεχνικού/μεταφραστικού συστήματος. Εκκινεί από τη θέση ότι η θέσπιση του κρατικού βραβείου μετάφρασης αποτελεί σταθμό στην αυτονόμηση του πεδίου, αντανakλά το διαρκώς αυξανόμενο μερίδιο των μεταφρασμένων βιβλίων στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του '80 και συμπίπτει σχεδόν χρονικά με τη δημιουργία των πρώτων σχολών μετάφρασης και διερμηνείας στη χώρα. Ως προς τον ρόλο που διαδραματίζουν τα βραβεία σε ένα λογοτεχνικό σύστημα/πεδίο, σημειώνεται ότι σχετίζονται άμεσα με τους επαγγελματίες του χώρου, όπως τους ορίζει ο Lefevre, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται οι κριτικοί και οι καθηγητές (1992). Στην περίπτωση της εννεαμελούς επιτροπής του κρατικού βραβείου λογοτεχνικής μετάφρασης μετέχουν τρεις μεταφραστές, τρεις κριτικοί και τρεις πανεπιστημιακοί –πολλοί από αυτούς με πολλαπλές ιδιότητες.

Ως προς τη θέση της μεταφρασμένης λογοτεχνίας στο ελληνικό λογοτεχνικό σύστημα, πάντως, είναι αξιοσημείωτο ότι καθυστέρησαν να δημιουργηθούν άλλα βραβεία και ορισμένα από αυτά υπήρξαν εξαιρετικά βραχύβια. Το ερώτημα που τίθεται είναι η ιδιαιτερότητα του βραβείου μετάφρασης, με δεδομένη τη

λειτουργία της μετάφρασης στη συσσώρευση πολιτιστικού κεφαλαίου αλλά και τη δευτερεύουσα θέση της στον κατεξοχήν κανονιστικό θεσμό της εκπαίδευσης. Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, η μετάφραση εξετάζεται ως μια άνιση και πολύπλοκη ανταλλαγή σε τρία επίπεδα: ως προς τις δύο γλώσσες, ως προς τον συγγραφέα και ως προς τον μεταφραστή (Casanova 2002). Μέσα από τη θεώρηση αυτή, συνάγονται γενικότερα συμπεράσματα σχετικά με την εξέλιξη και τη δυναμική του πεδίου. Για παράδειγμα, στα πρώτα χρόνια του βραβείου παρατηρείται ειδολογική διασπορά, ενώ στη συνέχεια η πεζογραφία κυριαρχεί, μια εξέλιξη σε συμφωνία με την κατίσχυση του μυθιστορήματος στην παγκοσμιοποίηση. Οι αριθμοί από το 1 έως το 5 αντιστοιχούν διαδοχικά σε: πεζογραφία, παιδική λογοτεχνία, αφορισμούς, ποίηση και θέατρο. Στο γράφημα της Εικόνας 4.7. απεικονίζεται αυτή η αλλαγή προς την ομογενοποίηση:

Εικόνα 4.7. Ειδολογική κατανομή των βραβευμένων έργων.

Τα βραβεία μελετώνται σε σχέση με τις εξελίξεις στον εκδοτικό χώρο στον τομέα της μετάφρασης κατά την ίδια περίοδο, όπως αυτές αποτυπώνονται στα στοιχεία του περιοδικού *Ιχθυεύτης* και του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου. Έτσι, έχει εν προκειμένω μεγάλο ενδιαφέρον το γεγονός ότι η παιδική λογοτεχνία, η οποία έχει πολύ σημαντικό μερίδιο στην αγορά της μετάφρασης, δεν εκπροσωπείται αντίστοιχα στα βραβεία. Επιβεβαιώνεται έτσι η κυριαρχούμενη θέση της στο λογοτεχνικό πεδίο, η οποία συμπαρασύρει και τη θέση των μεταφραστών παιδικής λογοτεχνίας. Το βραβείο στην παιδική λογοτεχνία σχετίζεται άμεσα με την εκτίναξη της μεταφρασμένης παιδικής λογοτεχνίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Το 1992, τα μεταφρασμένα βιβλία φτάνουν το 35% της βιβλιοπαραγωγής και το μεταφρασμένο παιδικό βιβλίο φτάνει το 44% του παιδικού βιβλίου, περνώντας στην πρώτη θέση το 1993 και αφήνοντας πίσω του την ξένη πεζογραφία. Αυτή η δυναμική λοιπόν αποτυπώνεται άπαξ στα βραβεία με ένα πολυσυζητημένο βιβλίο, την *Ματίλντα* του Ρόαλντ Νταλ, το οποίο είχε εκδοθεί στα αγγλικά το 1988. Θα κλείσουμε την ενδεικτική αναφορά μας με τη συμβολική αξία της γαλλικής λογοτεχνίας, η οποία αποτυπώνεται και στα βραβεία λογοτεχνικής μετάφρασης. Ενώ από τη δεκαετία του 1990 και μετά η αγγλική γλώσσα κυριαρχεί όλο και πιο έντονα, με τη μετατόπιση της παγκόσμιας αγοράς βιβλίου από το Παρίσι στη Νέα Υόρκη, όπως επισημαίνει στην προαναφερθείσα έρευνά της η Sarigo, και ταυτόχρονα οι μεταφράσεις από τα αγγλικά αυξάνονται κατακόρυφα και μειώνονται από τα γαλλικά, ωστόσο η γαλλική λογοτεχνία συνεχίζει να ακτινοβολεί, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα:

Αγγλόφωνη λογοτεχνία	5
----------------------	---

Γαλλόφωνη λογοτεχνία	6
Γερμανόφωνη λογοτεχνία	4
Ιταλόφωνη λογοτεχνία	2
Ισπανόφωνη λογοτεχνία	2
Άλλες γλώσσες (Πορτογαλικά Εβραϊκά, Λατινικά)	3

Πίνακας 4.1. Κατανομή βραβευμένων έργων ανά γλώσσα.

Για την κατανομή αυτή, πολλά μπορούν να ειπωθούν. Παραπέμπουμε σχετικά στο άρθρο, ώστε να μπορέσουμε να δώσουμε άλλο ένα παράδειγμα κοινωνιολογικής προσέγγισης του μεταφραστή και του μεταφράσματος. Το τέταρτο αυτό παράδειγμα αναφέρεται στην έξη ως καθοριστικό στοιχείο ερμηνείας και αναδιατύπωσης στη μετάφραση, με έμφαση στο ύφος και με αναφορά στη μετάφραση του *Άμλετ* από τον ψυχίατρο και συγγραφέα Γιώργο Χειμωνά (Υαννακοπούλου 2014). Η Γιαννακοπούλου θεωρεί ότι η σχέση του Χειμωνά με τη γαλλική σκέψη και ιδιαίτερα την αποδόμηση, σφράγισε τη μεταφραστική πρακτική του, μια πρακτική οικειοποίησης του ξένου κειμένου, με τρόπο απελευθερωτικό, όπως ο ίδιος λέει, για την κρυφή και ζωντανή σημασία του (ό.π.,σελ.173-4). Παρουσιάζουμε στη συνέχεια δύο διαφορετικές όψεις της παρέμβασής του, όπου εντοπίζεται αυτή η επίδραση κατά τη Γιαννακοπούλου. Στην πρώτη περίπτωση, ο μεταφραστής αναδύεται μέσα από το ξένο κείμενο και το διευρύνει, όπως βλέπουμε παρακάτω στον πίνακα 4.2. της Γιαννακοπούλου:

<i>No</i>	<i>Shakespeare (Arden)</i>	<i>Himonas</i>	<i>Backtranslation</i>
4	(2.2.431–433) Ham: - for the play, I remember, pleased not the million, 'twas caviare to the gen- eral.	Το έργο εκείνο δεν άρεσε στον κόσμο. Όμως εγώ το αγάπησα. Γιατί η τέχνη δεν είναι για τους πολλούς Ούτε είναι για τους λίγους, είναι πάντα για τον καθένα χωριστά.	That play was not of the people's liking. But I loved it. Because art is not for the multitude Nor is it for the few, it is always for each person individually.

Πίνακας 4.2. Παρέμβαση του Χειμωνά στο σαιξπηρικό κείμενο, με διεύρυνση (Υαννακοπούλου 2013, 175).

Η διεύρυνση αυτή λειτουργεί αντιστικτικά προς τη συμπύκνωση που, ως στρατηγική, κυριαρχεί, όπως βλέπουμε στον πίνακα 4.3:

No	Shakespeare (<i>Arden</i>)	Himonas	Backtranslation
1	(1.4.1) Ham: The air bites shrewdly, it is very cold.	Κρυώνω	I am cold
2	(1.4.5–6) Hor: It then draws near the season Wherein the spirit held his wont to walk.	Τότε Είναι η ώρα	Then it is time.
3	(2.2.56–67) Queen: I doubt it is no other but the main, His father's death and our o'er-hasty marriage.	Φοβάμαι ότι το ξέρουμε κι εμείς Ο θάνατος κι ο γάμος	I am afraid we know it, too Death and marriage

Πίνακας 4.3. Παρέμβαση του Χειμωνά στο σαιξπηρικό κείμενο, με πύκνωση (Yannakoroulou 2013, 175).

Τα παραδείγματα που αναφέραμε επιβεβαιώνουν τη μεγάλη επίδραση του Bourdieu στην κοινωνιολογία της μετάφρασης, στην οποία αναφερθήκαμε εξ αρχής. Δεν είναι όμως η μοναδική, όπως εξηγήσαμε, και για τον λόγο αυτόν κλείνουμε, εν τάχει, με ένα παράδειγμα που βασίζεται στη συστημική αντίληψη του Luhmann και αφορά τη θέση της μετάφρασης στο άνοιγμα της Ρωσίας στη Δύση κατά τον 18^ο αιώνα (Tyulenev 2010). Ο συγγραφέας αντιμετωπίζει τη Ρωσία του 17^{ου} αιώνα ως ένα κλειστό σύστημα, το οποίο αποκτά σιγά-σιγά επαφές με το περιβάλλον μέσω της μετάφρασης –η οποία αποτελεί ένα μεταιχμιακό σύστημα. Οι μεταφράσεις αρχικά γίνονται από τη Δύση προς τη Ρωσία, με αποτέλεσμα στον 18^ο αιώνα πια να υπάρχει τεράστια δυτική επίδραση στη χώρα, έως και απειλητική για τη ρωσική ταυτότητα. Στη συνέχεια, δημιουργείται ένα σύστημα προβολής της εικόνας της Ρωσίας στη Δύση, μέσα από συγκεκριμένες πρωτοβουλίες του Μεγάλου Πέτρου, το οποίο ενισχύεται περαιτέρω επί Μεγάλης Αικατερίνης. Η Μεγάλη Αικατερίνη φροντίζει όχι μόνο να διαχέει την «καλή» πληροφορία, μεταφράζοντας τα πεπραγμένα της αλλά και τα κείμενα των υμνητών της, αλλά και να παρεμβαίνει ανασχετικά και ανασταλτικά στη διάδοση της «κακής» πληροφορίας, με μια σειρά από μέτρα που δεν παραλείπουν την άσκηση της έσχατης βίας. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο ρόλος της μετάφρασης στη διασυστημική επικοινωνία Δύσης-Ρωσίας κατά τον 18ο αιώνα περιγράφεται ως καίριος και απολύτως καθοριστικός. Διευρύνοντας την οπτική του, ο Tyulenev εμπλουτίζει τη θεωρητική του υποδομή με στοιχεία άλλων μοντέλων, σε έναν ενδιαφέροντα συγκρητισμό (2012).

4.3.3. Συμπεράσματα

Το εύρος της κοινωνιολογικής έρευνας στη μεταφρασεολογία είναι μεγάλο και οι εφαρμογές πολλές, αν και όχι όσες θα θέλαμε αναφορικά με την ελληνική πραγματικότητα, όπου το πεδίο της μεταφρασεολογίας συγκροτήθηκε, ωστόσο, σχετικά πρόσφατα. Σημαντικός είναι ο γενικότερος προσανατολισμός, της έρευνας σήμερα, με αίτημα την *κοινωνιολογική ματιά* και την ανάπτυξη της *κοινωνιολογικής φαντασίας*. Το γεγονός άλλωστε ότι πολλοί ερευνητές συνδυάζουν στοιχεία διαφορετικών γνωστικών πεδίων και θεωριών με γόνιμα αποτελέσματα, δείχνει ότι ίσως το αίτημα του Barthes να γίνεται πράξη στο σημείο συνάντησης της μεταφρασεολογίας όχι μόνο με την κοινωνιολογία αλλά και με μια σειρά άλλες επιστήμες. Το ζητούμενο στον ελληνικό μεταφρασεολογικό χώρο είναι να υπάρξουν συγκεκριμένες μελέτες πεδίου, ατομικές και συλλογικές, οι οποίες θα αναδείξουν την πολυπλοκότητα του μεταφραστικού φαινομένου και της μεταφραστικής διαδικασίας σε όλο το εύρος τους, για τη συγκεκριμένη γλώσσα και τον συγκεκριμένο πολιτισμό, στη σχέση τους με τις υπόλοιπες γλώσσες και πολιτισμούς, όπως και για τη θέση του μεταφραστή, συγχρονικά και διαχρονικά, στον ελληνόφωνο κόσμο.

Βιβλιογραφία

- Abdallah, K. (2012). Translators in production networks reflections on agency, quality and ethic. Phd dissertation. University of Eastern Finland.
- Abdallah, K. (2014). The Interface between Bourdieu's Habitus and Latour's Agency: The Work Trajectories of Two Finnish Translators. In G. M. Vorderobermeier, (ed.), *Remapping Habitus in translation studies*. Amsterdam/ New York: Rodopi, 111-134.
- Abram de Swann (2001). *Words of the World: The Global Language System*. Cambridge, UK: Polity Press
- Angelelli, C. V. (ed.) (2014). *The Sociological Turn in Translation and Interpreting Studies*. [Πρώτη δημοσίευση των κειμένων στο *Translation and Interpreting Studies* 7:2 (2012)]. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Baker, M. (2006). *Translation and Conflict*. New York/London : Routledge.
- Barthes, R. (1984). *Le bruissement du langage*. Paris: Seuil.
- Bassnett, S. & Lefevere, A. (1998). *Constructing Cultures*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bielsa Mialet, E. (2010). The sociology of translation: outline of an emerging field. In *MonTI*, 2, 153-172.
- Bourdieu, P. (1980 [2006]). *Le sens de la pratique*. Paris : Les Editions de Minuit [Η αίσθηση της πρακτικής, μτφρ. Θ. Παραδέλλης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια].
- Bourdieu, P. (1987). *Choses dites*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1992). *Réponses*. Paris:Seuil.
- Bourdieu, P. (1997 [2005]). *Les usages sociaux de la science*. Paris: Quai. [Για την επιστήμη και τις κοινωνικές της χρήσεις, μτφρ. Μ. Θανοπούλου, Ε. Βαγγελάτου, Αθήνα: Πολύτροπον].
- Brisset, A. (1990). *Sociocritique de la traduction. Théâtre et altérité au Québec*. Montréal : Balzac/Le Préambule.
- Buzelin, H. (2005). Unexpected Allies: How Latour's Network Theory Could Complement Bourdieusian Analyses in Translation Studies. In *The Translator* 11, 2, 193–218.
- Casanova, P. (1999 [2006]). *La République Mondiale des Lettres*. Paris: Seuil. [Η παγκόσμια πολιτεία των γραμμάτων, μτφρ. Έ. Γιαννοπούλου, Αθήνα: Πατάκης].
- Casanova, P. (2002). *Consécration et accumulation de capital littéraire [La traduction comme échange inégal]*. In *Actes de la recherche en sciences sociales*, 144, 7-20, Retrieved from http://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_2002_num_144_1_2804 .
- Chang, Nam- Fung (2011). In defence of polysystem theory. *Target*, 23, 2, 311–347.
- Chesterman, A. (2002). On the Interdisciplinarity of Translation Studies. In *Logos and Language*, 3, 1, 1-9.
- Chesterman, A. (2006). Questions in the Sociology of Translation. In João Ferreira Duarte, Alexandra Assis Rosa and Teresa Seruya (Eds.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 9-27.
- Chesterman, A. (2007). Bridge concepts in translation sociology. In Michaela Wolff & Alexandra Fukkari (Eds.), *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 171-183.
- Codde, P. (2003). Polysystem Theory Revisited: A New Comparative Introduction. In *Poetics Today*, 24, 1, 91-126.
- Costey, P. (2004). Pierre Bourdieu, penseur de la pratique. In *Tracés, Revue de Sciences humaines*, 7, 11-25. Retrieved from <http://traces.revues.org/2773>.
- Delisle, J. & Woodsworth, J. (Eds) (1995). *Translators through History*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

- Dimitroulia, T. (under publication). Literary Translation Awards and the Dynamics of the Translation Field. In Kostas Skordyles (Ed.), *Greece in Translation*. Retrieved from https://www.academia.edu/15551179/Literary_translation_awards_and_the_dynamics_of_the_translation_system- DRAFT VERSION.
- Even-Zohar, I. (1990). Polysystem Theory. In *Poetics Today*, 11, 1, 9–26.
- Even-Zohar, I. (1990). The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem. In *Poetics Today*, 11, 1, 45–51.
- Ferreira Duarte, J., Assis Rosa, A. & Seruya, T. (Eds.) (2006). *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Friedland, R., and John, M. (Eds.) (2004). *Matters of culture: Cultural sociology in practice*. New York: Cambridge University Press.
- Gambier, Y. (2006). Pour une sociotraduction. In João Ferreira Duarte, Alexandra Assis Rosa and Teresa Seruya (Eds.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 29-42.
- Gambier, Y. (2007). Y a-t-il place pour une sociotraductologie? In M. Wolf & A. Fukari (Eds.), *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 205-217.
- Giddens, A. (1989 [2002]). *Sociology*. Cambridge: Polity Press. [2002, μτφρ. Δ. Γ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg].
- Gouanvic, J. (1999). *Sociologie de la traduction. La science-fiction américaine dans l'espace culturel français des années 1950*. Arras : Artois Presses Université.
- Gouanvic, J. (2007). Objectivation, Réflexivité et Traduction. Pour une Re-lecture Bourdieusienne de la Traduction. In M. Wolf and A. Fukari (Eds.), *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 79–92.
- Heilbron, J. & Sapiro, G. (2002). La traduction littéraire, un objet sociologique. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 144: 3—6.
- Heilbron, J. & Sapiro, G. (2007). Outlines for a sociology of translation: current issues and future prospects. In M. Wolf & A. Fukari (Eds.), *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Press, 93-107.
- Heilbron, J. & Sapiro, G. (Eds.) (2002). *Actes de la recherche en sciences sociales* 144, “Traduction : les échanges littéraires internationaux”.
- Heilbron, J. (1999). Towards a Sociology of Translation. Book Translations as a Cultural World-System. In *European Journal of Social Theory*, 2, 4, 429–444.
- Hermans, T. (1997). Translation as institution. In Mary Snell-Hornby, Zuzana Jettmarova and Klaus Kaindl (Eds.), *Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress Prague 1995*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 3–20.
- Hermans, T. (1999). *Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Hermans, T. (1999). *Translation in Systems: Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Hermans, T. (2007). Translation, irritation and resonance. In M. Wolf & A. Fukari (Eds.), *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 57-75.
- Holmes, J. S. (1988). *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Holz-Manttari, J. (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

- Kaindl, K. (2004). *Übersetzungswissenschaft im interdisziplinären Dialog. Am Beispiel der Comicübersetzung*. Tübingen: Stauffenburg.
- Kung, Szu-Wen C. (2009). Translation agents and networks, with reference to the translation of contemporary Taiwanese novels. In A. Pym and A. Perekrestenko (Eds.), *Translation Research Projects 2*. Tarragona: Intercultural Studies, 123-138, Retrieved from http://isg.urv.es/publicity/isg/publications/trp_2_2009/index.htm.
- Lambert, J. (2012). Interdisciplinarity in Translation Studies. In Y. Gambier and Luc van Doorslaer (Eds.), *Handbook of the Translation Studies*, vol.3. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 81–88.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge.
- Lefevere, A. (1998). Translation Practice(s) and the Circulation of Cultural Capital: Some Aeneids in English. In Susan Bassnett & Andre Lefevere (Eds.), *Constructing Cultures. Essays on Literary Translation*. Clevedon / Philadelphia etc.: Multilingual Matters, 41–56.
- Luhmann, N. (1995). *Social systems*, trans. J. Bednarz Jr. & D. Baecker. Stanford: Stanford University Press.
- MacIntyre, A. (1981). *After Virtue. A Study in Moral Theory*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Maturana, H. & Varela, F. (1992). *The tree of knowledge: The biological roots of human understanding*. Boston: Shambhala. [Το δέντρο της γνώσης. Οι βιολογικές ρίζες της ανθρώπινης νόησης, μτφρ. Σ. Μανουσέλης, Αθήνα: Κάτοπρον].
- Monasta, A. (2012). L'«intellectuel organique» selon Gramsci. In *Encyclopédie de l'Agora*. Retrieved from http://agora.qc.ca/documents/intellectuel--lintellectuel_organique_selon_gramsci_par_attilio_monasta.
- Nord, C. (1997 [2015]). *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing [Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα, μτφρ. Σ. Γραμμενίδης-Δ. Λάμπρου. Αθήνα: Δίαυλος].
- Nouss, A. (1995). La traduction comme OVNI. *Meta*, 40, 3, 335–342.
- Pergnier, M. (1978/1993). *Les fondements sociolinguistiques de la traduction*. Lille:
- Pergnier, M. (1980). *Les fondements sociolinguistiques de la traduction*. Lille : Presses Universitaires de Lille.
- Poltermann, A. (1992). Normen des literarischen Übersetzens im System der Literatur. In Kittel, Harold (Ed.), *Geschichte, System, Literarische Übersetzung. Histories, Systems, Literary Translation*. Berlin: Erich Schmidt, 5–31.
- Poupaud, S., Pym, A. & Torres, S. E. (2009). Finding Translations. On the Use of Bibliographical Databases in Translation History. In *Meta* 54, 2, 264–278.
- Pym, A. (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Pym, A. (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St Jerome Publishing, 1998.
- Pym, A. (2006). On the social and cultural in Translation Studies. In A. Pym, M. Shlesinger & Z. Jettmarova (Eds.), *Sociocultural aspects of translating and interpreting*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 1–25.
- Rovira-Esteva, S., Orero, P. & Aixelá, J. F. (Eds.) (2015). Perspectives: Studies in Translatology, 23, 2. Special Issue: Bibliometric and Bibliographical Research in Translation Studies. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/toc/rmps20/23/2#.Vks77zDbFNU>.
- Sapiro, G. (2010). Les échanges littéraires entre Paris et New York à l'ère de la globalisation. Centre européen de sociologie et de science politique. Retrieved from http://www.lemotif.fr/fichier/motif_fichier/142/fichier_fichier_etude.paris.new.york.paris.pdf.
- Tenbruck, F. H. (2012). Les tâches de la sociologie de la culture. In *Trivium*, 12. Retrieved from <http://trivium.revues.org/4386>.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.

- Tyulenev, S. (2010). « Translation in Intersystemic Interaction: A Case Study of Eighteenth-Century Russia”. In TTR (Traduction, Terminologie, Redaction), XXIII, 1, 165-189.
- Tyulenev, S. (2012). Applying Luhmann to Translation Studies: Translation in Society. London /New York: Routledge.
- Venuti, L. (1995). The Translator’s Invisibility. A history of translation. London /New York: Routledge.
- Venuti, L. (1996). Translation as a Social Practice: or, The Violence of Translation. In Translation Perspectives. IX, 195–213.
- Von Bertalanffy, L. (1950). An Outline of General System Theory. In British Journal for the Philosophy of Science, 1, 114-129.
- Wenger, E. (1999). Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiener, N. (1948 [1970]). Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine. Cambridge: MIT Press. [Κυβερνητική και κοινωνία, η ανθρώπινη χρησιμοποίηση των ανθρώπινων όντων, μτφρ. Γ. Ιωαννίδη. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση].
- Wolf, M. (2007). Introduction. In M. Wolf and A. Fukari, Constructing a Sociology of Translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1-36.
- Wolf, M. (2009). The implications of a sociological turn - methodological and disciplinary questions. In A. Pym and A. Perekrestenko (Eds.), Translation Research Projects 2. Tarragona: Intercultural Studies, 73-79, Retrieved from http://isg.urv.es/publicity/isg/publications/trp_2_2009/index.htm.
- Wolf, M. (2010). Sociology of Translation. In Y. Gambier and L. van Doorslaer, Handbook of the Translation Studies, vol.1. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 337-343.
- Yannakopoulou, V. (2014). The Influence of the Habitus on Translational Style: Some Methodological Considerations Based on the Case of Yorgos Himonas’ Rendering of Hamlet into Greek. In G. Vorderobermeier (Ed.), Remapping Habitus in Translation Studies. Amsterdam/ New York: Rodopi, 163-182.
- Γιαννακοπούλου, Β. (2012). «Πρώτες σκέψεις για μια κοινωνιολογία της μετάφρασης στην Ελλάδα». Στο Τ. Δημητρούλια (επιμ.), Syn-thèses 5. Μεταφρασεολογική σκέψη – Μεταφρασεολογική πρακτική: με το βλέμμα στο μέλλον. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 15-27.
- Γραμμενίδης, Σ. (2009). Μεταφράζοντας τον κόσμο του άλλου. Αθήνα: Διάλογος.
- Γραμμενίδης, Σ. (online). Καταγραφή της μεταφρασεολογικής έρευνας στον ελληνόφωνο χώρο και δημιουργία online διαδικτυακής Βιβλιογραφικής Βάσης Πληροφοριών. Ανακτήθηκε από <http://niobe.frl.auth.gr/hstbibliography/>.
- Κασίνης, Κ. Γ. (2006 και 2013). Βιβλιογραφία των ελληνικών μεταφράσεων της ξένης λογοτεχνίας ΙΘ' - Κ' αι. Τόμος Α' και Β'. Αθήνα: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων.
- Παναγόπουλος, Α. (2014). Διερμηνεία, Μετάφραση: Οι Δημοσιογράφοι των Διεθνών Ειδήσεων στους Τηλεοπτικούς Σταθμούς Εθνικής Εμβέλειας. Ομιλία στο συνέδριο Το μέλλον των γλωσσικών επαγγελματιών, Αθήνα, 8.11.2015, Ανακτήθηκε από <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=1771>.

Δικτυογραφία

Αρχείο Ελληνόφωνων Μεταφραστών Λογοτεχνίας:

Προσπελάστηκε στο <http://echo.frl.auth.gr/literarytranslators/>

Καταγραφή της μεταφρασεολογικής έρευνας στον ελληνόφωνο χώρο:

Προσπελάστηκε στο <http://niobe.frl.auth.gr/hstbibliography/>

Index Translationum:

Προσπελάστηκε στο

http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=7810&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Ασκήσεις

Άσκηση 1

Ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών

1. Η κοινωνιολογία της μετάφρασης (περισσότερες της μιας σωστές απαντήσεις):

- α. είναι νέα τάση στη μεταφρασεολογία
- β. ενυπάρχει στον μεταφρασεολογικό στοχασμό από τις απαρχές, αλλά δεν είχε εκφραστεί ρητά ως πρόσφατα
- γ. είναι άλλη μια μόδα
- δ. είναι μια από τις πτυχές της διεπιστημονικής εξέλιξης της μεταφρασεολογίας

2. Η κοινωνιολογία της μετάφρασης:

- α. ασχολείται αποκλειστικά με τη μετάφραση ως διαδικασία
- β. ασχολείται αποκλειστικά με τον μεταφραστή
- γ. ασχολείται αποκλειστικά με το μετάφρασμα
- δ. ασχολείται με όλα τα παραπάνω

3. Βασικές έννοιες που εισάγει ο Pierre Bourdieu είναι:

- α. το πεδίο, η έξη, το κεφάλαιο, η πρακτική
- β. το σύστημα, η αυτοποίηση, η αυτοοργάνωση
- γ. το δίκτυο δρώντων, η μετάφραση,
- δ. η συμβολική διαντίδραση, η σύγκρουση, ο λειτουργισμός

4. Η πολιτισμική στροφή στη μετάφραση (περισσότερες της μιας σωστές απαντήσεις):

- α. ενείχε κοινωνικό προσανατολισμό
- β. αφορούσε τον πολιτισμό και μόνο
- γ. έθετε το ζήτημα των συμφραζομένων γενικότερα
- δ. θεωρείται πρόδρομος της κοινωνιολογικής στροφής υπό μία έννοια

5. Η θεωρία του Σκοπού έχει κοινωνική διάσταση:

- α. επειδή αναφέρεται στους φορείς της μετάφρασης
- β. επειδή θέτει το ζήτημα του Σκοπού
- γ. επειδή θεωρεί ότι η μετάφραση γίνεται στην κοινωνία
- δ. επειδή το δηλώνει ρητά

Λύση 1

1: α, β, δ, 2: δ, 3: α, 4: α, γ, δ, 5: α, 6:

Άσκηση 2

Επισκεφτείτε το Index Translationum της Unesco και αναζητήστε στοιχεία για τις ελληνικές μεταφράσεις κατά το χρονικό διάστημα 1980-1995. Αναλύστε τα δεδομένα ανά γλώσσα και είδος. Τι συμπεράσματα βγάξετε για τις ανατροπές που λαμβάνουν χώρα με την παγκοσμιοποίηση τόσο στο εκδοτικό πεδίο όσο και στη λογοτεχνία;

Άσκηση 3

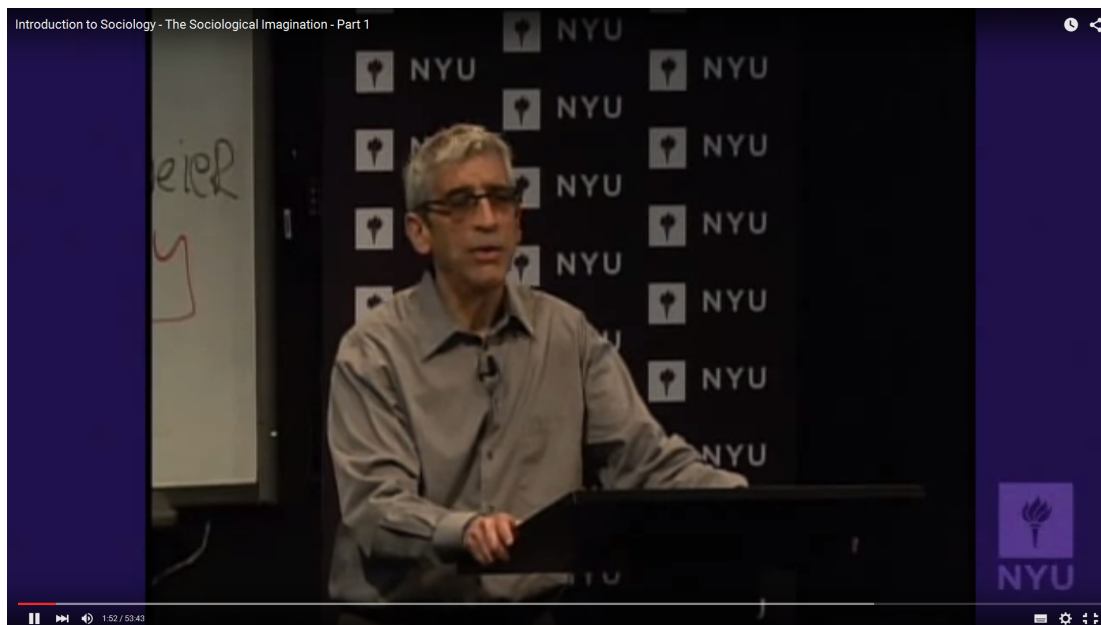
Μελετήστε το προφίλ τριών μεταφραστών, προσπαθώντας να εντοπίσετε στοιχεία της έξης τους. Ει δυνατόν, συνομιλήστε μαζί τους, σχετικά με τις καταβολές τους και τον τρόπο δουλειά τους.

Άσκηση 4

Πάρτε συνέντευξη από τρεις εκδότες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο επιλέγουν τίτλους προς μετάφραση, μεταφραστές και επιμελητές. Διερευνήστε κατά πόσο παρεμβαίνουν, τυπικά ή άτυπα, στο έργο του μεταφραστή.

Άσκηση 5

Δείτε το παρακάτω βίντεο στο youtube: Molotch, Harvey The Sociological Imagination: Who We Are and How We Got Here - Part 1-, <https://www.youtube.com/watch?v=4FduU3EokBY>. Συνοψίστε τη διάλεξη για την κοινωνιολογία και ορίστε την κοινωνιολογική φαντασία. Συνδυάστε όσα ακούσατε με τη μετάφραση.

Άσκηση 6

Να κάνετε την παρακάτω αντιστοίχιση:

Έννοιες	Θεωρητικοί
Πεδίο	Luhmann
Σύστημα	Bourdieu
Δίκτυο δρώντων	Latour / Callon
Αυτοοργάνωση	
Έξη	
Συμβολικό κεφάλαιο	
Θεωρία της μετάφρασης	
Αυτοποίηση	

Λύση 6:

1 II, 2 I, 3 III, 4 I, 5 II, 6 II, 7 III, 8 I

